

Армон

АРМОН

(қиссаи тамсилӣ)

Рӯди Зарнисор аз даҳҳо чашмаи дохили дараҳо об гирифта, бо зулфҳои тари парешон доманаҳои кӯхиро шодоб месохт ва роҳи морпечи тӯлониро то интиҳои саҳрои бепоён тай намуда, охирсар дар регзори дарёдамкаш нопадид мешуд. Лаб-лаби рӯд боғу чаманзори сабзу хуррам, майдонҳои кишт ва аҳёнан чангалзори анбӯҳ ҷо хуш мекарданд. Аз паҳнои саҳрой то доманаҳои кӯҳӣ ҳарчи фазои обод ба чашм мехӯрд, ба ҳафт гузар тақсим мешуд. Дар ҳар як гузар, пеш аз ҳама, ду ё се боб тавилаи гирду чорғӯша қарор дошт, ки эҳтимолан ба хогири фаслҳои гарму сарди сол баъзе бесақф ва баъзе ҳам болопӯшида сохта шуда буданд. Дар атрофи онҳо чандтой хоначаи сангин вазифаи каҳдон ва анбори ғаллотро адо мекард. Замини сабзи атрофи молхонаҳо аз шохоби Хурӯшон ва ҷӯйборҳое, ки аз рӯди Зарнисор сарчашма мегирифтанд, об мехӯрд. Бар замми ин, ҳар як гузар бо ҳавзҳои пури об ҳусни диданӣ дошт. Дуртар аз тавилаҳо чанд боб кулба ба чашм мерасид, ки онҳо иқоматгоҳи бӯзинаҳои одамсурат буданд. Бо вучуди ин ҳама сохтмону созаҳо, дар ҳама ҷо фақат барои аспон молу манол ва имконоти лозим фароҳам омада буд ва ин ғӯшаи хушбоду ҳаворо рустои Аспобод меномиданд.

Аспҳо дар нишемангоҳашон ба ҳар як гузар исми саркардаи қabilaҳои худро гузошта буданд. Ба ин тартиб, аз поин то ба охир гузарҳо бо номҳои Бодпой, Тавсан, Якрон, Раҳвор, Чурда, Саманд, Симгун ёд мешуданд. Раҳши куҳансол, ки аллакай пушташ камонӣ, пӯсти баданаш чун пӯстаки бӯрӣ дурушту дағал ва даври чашмону фукаш окандаи мӯйҳои сапеду хокистарӣ ба чашм метофт, рустодор буд. Ҳарчанд синни вай ба сӣ мерасид, ҳанӯз бо овози баланд шиҳа мекашиду бо қатъият

ба тобеони худ амру дастур медод. Ҳамтоёни худро дар гузарҳо зуд-зуд иваз мекард. Аспони қавӣ, чусту чо-лок ва тездавро дар гузарҳои Бодпой ва Тавсан, аспони бориро, ки ҳама нар буданду ахташуда, дар гузарҳои Якрон ва Рахвор, онҳое, ки аслашон начибу зотӣ буд, дар гузарҳои Чурда ва Саманд, ва боқимонда аспону тойҳоеро, ки хӯю хислатҳои хос ва рангҳои омехта доштанду эҳтиётӣ буданд, наздиктар ба доманаю дараҳои гузари Симгун ниғаҳ медошт. Худаш низ ҳамроҳ бо аспони рӯзгордидаи пир дар ҳамин болотарин бахши русто – гузари доманакӯҳии Симгун будубош мекард ва ҳафт аспӣ болобаланди даванд ва нерумандро ҳамчун муҳофиз ва пайғомрасон дар паҳлу гирифта мегашт.

Дар рустои Аспобод роҳандозии корҳои ҳаррӯза ба уҳдаи бӯзинаҳо буд. Бо ин ки пойгоҳу дастмоия фаровонро дар ихтиёр доштанд, бе маслиҳати аспони саркарда ба амале даст наметаданд. Аз ҳар қадами худ ба Рахш гузориш медоданд, пайваста бо дастурҳои вай барои суртон обу дон, ҳар гуна алафу ғизои хӯрданиро омода месохтанд ва доиман дар сурати ниёз ба таъмиру навсозии маҷмуаи охуру тавилаҳо дасту остин барметаданд. Дар ҳар гузар ду-сетоӣ хонаводаи бӯзинаҳо мавҷуд буд ва онҳо барои зиндагӣ сарпаноҳҳои тангу тор доштанд, бо кулбаҳои гилин қаноат мекарданд. Онҳо хуб медонистанд, ки суфраи бенон чул асту кӯзаи беоб – гил. Бо ин навкарии хеш аз кор хаста намешуданд, ба ҳар як ҷонвар бо ғамхорӣ ва чашми меҳр нигоҳ мекарданд, ҳамеша ин фикр чун ҳалқа дар гӯшашон буд: ҷойи зисташон замини аспон аст ва танҳо аспон молики ягонаанд!

Дербоз ин гӯшаи зебоманзар бо соҳибони сипоҳу⁵⁴ мағрураш дар чор атроф домани шухрат мегустурд. Аз дуру наздик меҳмонон меомаданд ва чанд муддат дар ихотаи аспон ва фирефтаи меҳрабониҳояшон монда, дилвопас аз диёри сарсабзу хуррами онҳо берун ме-рафтанд. Раҳши болобаланди солманд ҳар як меҳмони

⁵⁴ Сипоҳ – *суфт*. далер, нотарс

худро бо хушҳолӣ пешвоз мегирифт ва дарҳол майлу иштиёқи наврасидаро пай бурда, аспӣ муносиборо ба-роӣ гаштугузор ба ӯ ҳамроҳ мекард. Сарвар намехост ҳатто як меҳмонаш ноумеду дилозурда баргардад. Меғуфт: «Меҳмон аз дар дарояд, ризқаш аз дарича». Ҳамроҳ бо пазироии гарму самимӣ, ба онҳо аз беҳтарин обу дона зиёфат меод ва ҳатто ба хотири дилхушиашон рақсу бозиҳои беназири аспу тойҳои хунармандро бар-гузор мекард.

* * *

Яке аз рӯзҳои гарми тобистон буд, мисли ин ки Офтоб Замину осмонро месӯзонд. Дар фарози теппаҳои пас-ту баланд дамои гарму дамгир мавҷ мезад. Дар ҳамин ҳавои тафсон чанд сар улоғи гурезон бо сарҳои баланд, вале гӯшҳои овезон ба самти рустои Аспобод меома-данд. Пешопеш Гӯшдароз қадам мезад, ҳамон хари са-педи солдидае, ки бо Рахш ҳусни рафоқат дошт ва чан-дин бор ба меҳмонӣ омада буд. Ин дафъа вай ҳавасҳои бештар дар дил мепарварид, мехост бо аҳли байти худ то даромадани зимистон дар рустои ошнояш мондагор шавад. Аз пайи Гӯшдароз модахари хокистарии паш-мин, ки ёлаш ба монанди ёли асп ба рӯи гарданаш ме-хобид ва анбӯҳи мӯҳое аз сӯроҳии гӯшҳояш ба берун сар мезад, по ёзонида меомад. Бо сермӯйӣ номаш низ Паш-мина буд ва Рахшу ҳамсолонаш ӯро хуб мешинохтанд. Вай ба мисли Гӯшдароз зираку муғамбир набуд, аммо дар борбарӣ ҳамто надошт. Агар пашми поҳояшро ме-тарошиданд, рағу пайҳои барҷаста ва бозувони тарангу бақувваташ бармало намудор мешуд.

Дар ин сафар чор сар курраи хурду калонтар низ па-дару модари хушҳавасро ҳамроҳӣ мекарданд. Ҳарчанд онҳо дар манзили худ бо ар-урҳои баланд гоҳу бегоҳ ба гӯши ҳама симоб мерехтанд, дар ин сафар аллакай на-фасашон дар дарун монда буд. Роҳи дарози биёбонӣ ва ҳавои гарми нафасгир онҳоро торафт беҳолу бемадор

месохт, намедонистанд дигар бо чӣ қуввате роҳпаймой кунанд. Дар ҳоле ки қариб омада буд аз по дар оянд, нохост садои умедбахши Гӯшдароз ҳамаро ба худ овард. Улоғи сафед дар сари теппаи кӯндаланг рӯ ба ҷониби рустои Аспобод истода, аз дилу ҷон ба ҳангос даромад. Аз ниҳояти садо дардодан сарашро чунон ба осмон мебардошт, ки гӯшҳову гарданаш боз ҳам баландтар ба назар мерасид. Баробари шунидани овози хурсандибахш курраҳо ҷон гирифтанд ва аз пушти модари серпашми худ йӯрга давида то фарози теппа расида омаданд. Ба маҳзи ҷо гирифтанд дар канори Гӯшдароз, чашмҳояшон ба манзараҳои дакка хӯрд, ки аслан аз ҳаёл нагузаронда буданд. Чанд лаҳза пӯсти бадани ҳар яке таранг шуда, моту ҳайратзада ангушт дар даҳон монданд.

Рӯ ба рӯи онҳо, воқеан, дунёи фусункоре ҷилва мекард, ки ҳар ҷонварро ба шигифт меовард. Доманаҳои сарсабзи кӯҳӣ дар поён ба буттазору боғоти пур аз дарахт пайваста, бо сад ранг ҷило меод. Аз дили фазои сабз шиёри пурпечутоби нуқрафоме ялаққос мезад – рӯди Зарнисор. Болотар теппаю адирҳои кӯҳӣ дар зери ситамии анвори заррини Хуршед монда, ранги асили худро мебохтанд ва ҳамроҳ бо сангу шахҳои паҳну дарозрӯя бо тобиши чашмхиракун ва зарду заргун чеҳра боз мекарданд. Деҳа дар ҳар қадам бо ҷаманзори рангобаранг, пайколҳои сарсабзи сералаф ва ба хусус, бо рад-рад дарахтони сар ба осмон кашидаи сапедор, ки то охир шоҳу баргҳои мучаллои онҳо беист ҳилпиррос мезаданд, худнамой мекард. Бо дидани ин манзара димоғи улоғу курраҳо шукуфт. Онҳо бо тамоми овоз ҳангосзанон ба давутоз даромаданд ва аз хурсандӣ боло-боло ҷаҳида, бар рӯи замини сабз ба ҷорғелзани сар карданд.

Ҳар чӣ зуд барояд, дер наояд, хушҳолии меҳмонони ноҳонда зиёд тӯл накашид. Ҳанӯз даҳанҳо каферез нашуда, аз сӯи русто ёлу думи ду сар асп, ки яке сапеди болобаланд ва дигаре малламӯйи сербар буд, намудор шуд. Онҳо Саркашу Чопар ном доштанд ва ниғаҳбонҳои нав-

батдоре буданд, ки ба маҳзи дидани улоғҳои маст гарду хоки рохро ба осмон бардошта, бо дав аз пешорӯяшон бароманд. Ҳар ду баробари расидан ба харон, поҳои пеши худро баланд карда, дурудароз чунон шиҳа кашиданд, ки курраҳо ба ларза афтида, аз тарс дар пушти Гӯшдарозу Пашмина паноҳ бурданд. Аспони посбон се бор гирди гӯшдарозхоро давр зада ором шуданд. Саркаш гардану ёлҳои қаҳваيرانги худро бо шаст афшонда, бо оҳанги ғурур ба суҳан даромад:

– Кӣ шуморо фиристод, дар хоки мо чӣ кор мекунад?!

– Бародар, ман ба назди дӯстонам меоям, – дарҳол изҳор намуд Гӯшдарози корозмуда, – мо меҳмони шумоем!

– Хобатро ба об гӯй! То имрӯз гӯшу думи туро надидаам! Ҳанӯз ҳам зуд аст, ба ғазабамон гирифтаи нашуда ин ҷоро тарк кунед!

– Не, не, чиҳо мегӯӣ, бародар! Ба ғазаб наё, маро ба пеши Рахши бузургвор бибар, баъд мефаҳмӣ, ки мо киҳо ҳастем.

Бо шунидани исми сарвари худ аспҳо рамуз гирифта нигоҳе ба ҳамдигар афканданд. Бо ин ҳол, Саркаш нобоварона суол кард:

– Ту рустодори моро аз кучо мешиноӣ?

– Ману Пашминаам ҳар сол аз дӯстонамон хабар мегирем, – ба хари модаи пир ишора карда ба суҳанаш давом дод Гӯшдароз. – Ҷаноби Рахш устои ҳамадони мост, Шабдезу Пайкондам ошноёни ҷонии моянд. Борҳо дар тавилаи назди Обшор хобу хез кардаем. Худи устод ҳар дафъа дараҳои сералафи гузари Симгунро дар ихтиёри мо мегузошт.

Дигар ҷойи шакку тардид намонда буд, аспҳо ором шуда бо изҳори қаноат сар афшонданд. Ҳамин қадар бо рустояшон ошноӣ доштани улоғи ношинос кифоя мекард, ки Чопари малламӯӣ шиҳаи мулоиме кашид ва пешхезӣ карда гуфт:

– Густоҳиамонро бубахшед, бародарон, вазифаи мост,

ки ҳар тозаомадаро пурсучӯ кунем, – ва бо сар ишораи «рафтем» карду ба роҳ даромад.

Саркаш низ дар канори ӯ ба самти боло қадам ниҳод, лекин аз суҳанҳои дӯсти худ нороҳат шуд. Аслан хушаш наомад, ки ӯ аз як идда хар узр мепурсад. Бо вучуди ин, нахост дар пеши бегонаҳо вориди баҳс шавад. Ҳама пасу пеш дар пайроҳаи качукилеб ба роҳ уфтоданд.

* * *

Дар воқеъ, гузари Симгун табиати мафтункор ва обуҳавои руҳафзо дошт. Тайи муддате, ки Гӯшдарозу Пашмина дар назди чашмаи сероб бо гумоштаҳои рустодор мулоқот ораста буданд, курраҳои маст шодмонии худро пинҳон накарда, аз частухез даст намебардоштанд. Ин хурсандии онҳо ғаши Саркаши ҷавонро меовард, вале дандон ба дандон гузошта тоқат мекард. «Навбати мо ҳам мерасад, гӯшдарозони аблах, – аз хаёл мегузаронд ӯ, – чунон адабатонро диҳам, ки аз омадани худ ба манзиламон пушаймон шавед!» Чопар бошад, ба вай фурсати фикр кардан надода, баробари супурдани меҳмонон ба пас гашт ва ба дӯсташ бо ишораи «рафтем ба посгоҳ» гардан афшонду бо шитоб чорхез зад.

Рахши солманд аз ошноӣни деринаи худ бо хушнудии беҳад истиқбол намуд. Маълум буд, ки дилаш барои меҳмон хеле танг шудааст. Вай дар айвони тобистона ба пешвози Гӯшдароз баромада пурсон шуд:

– Аз Чӯлистон чӣ хабар? Ҳама ошноён серу сари холанд?

– Э, бародар, напурс! Як рӯзи Худо оромӣ надорем, аз тохтутозу харобкориҳои аҷнабиён чонамон ба серомад. Як мушт алафро бо сад азоб меёбем, дар сари оби хӯрдани ҳамеша талошу кашмакаш. Соҳибонамон мурданивор аз мо кор мекашанд, як нафас дам гирӣ, зери шаллоқ мемонӣ...

– Юртамон бесоҳиб шуд-гӯй? Охир, ғизо надиханд, парвариш накунанд, неруи кориро аз кучо меёбанд?

– Бовар кун, як сол мешавад рӯйи чавро надидаем. Зимистонро дар биёбон гузарондем, аз дасти сармо як-дуто не, як гала хару курра мурда рафтанд. Медонӣ, мо ҳама корашонро анҷом медиҳем, ба ҳама зарбу лат тоқат мекунем, ҳар чиро бор кунанд, аз биниҳо образон мекашонем, вале бар ивази машаққатҳои фаровон ба қадрамон намерасанд, гумон мебаранд ғуломи ҳалқабаргӯши дарашон ҳастем. На кӯр мекунанд, на шифо медиҳанд, беинсофон...

– Чӣ шуд, ки аз дасти соҳибонатон раҳо ёфтед? Фирор кардед?

– Худо ба мо ёрӣ дод! Як моҳ аст, ки тӯдаҳои ғоратгари аҷнабӣ ба Чӯлистон фуру рехтаанд. Сағ соҳибашро наметиносанд, ҳар як тани зинда дар ғами чони худ, соҳибон сари калоба гум кардаанд. Фурсатро ғанимат донистаму ба тарафи шумо гурехтам, дӯстам.

Рахш як лаҳза сукут кард. Вай медонист, ки Гӯшдарозу ҳамтоёнаш хеле сабур ва беш аз ҳама, борбар ҳастанд. Агар онҳоро дар рустои худ ниғаҳ дорад хеле нафъ мебинанд. Бисёр корҳои вазнинро мешавад бо ёрии онҳо анҷом дод. Бо ин ният изҳор кард:

– Мехоҳед бо мо бимонед?

Чашмони Гӯшдароз равшан шуд, беихтиёр аз таҳи дил ҳангос зада фиристод. Бо мамнуният гуфт:

– Ҳиммати шумо бепоён аст, дӯстам, кош моро дар тавилаҳои худ ҷой медодед, тамоми умр миннатдор мешудем!

– Агар метавонӣ, аз ҳешовандонат ҳам биёр, ман шуморо қабул мекунам. Баробар дар гузарҳо тақсим мешавад, ба корҳои саҳту вазнини бачаҳои мо мадад мерасонед.

– Хуб шудааст, рустодори бузург! Аз мо ҳеҷ гоҳ камӣ намебинед, ҳар қадар қувватамон расад бароятон навқарӣ мекунем, сарамон дар паноҳу шикамамон сербошад – шуд!

Вақте ки Гӯшдароз бо рустодор суҳбат мекард, Паш-

мина ҳамроҳи Шабдези болобаланд ба сайругашт ба-
ромада буд. Шабдез ин модахари сокину гапгирро
аз солҳои пеш мешинохт. Ин бор ҳам, гарчи аз дасти
солмандӣ миёнаш хамидаю даври чашмонаш фуру раф-
та буд ва номуназзам роҳ мерафт, ёро ба дарунтари дара
аз чашми дигарҳо дуртар бурд. Мехост бо ошнои худ ба
хубӣ ҳол кунад, то дигарҳо халал нарасонанд.

Бачаҳои Гӯшдароз бошанд, алақай бо чанд тоӣи
шӯх, ки аз оилаи Рахш буданд, унс гирифта, дар
доманакӯҳи сарсабз частухезкунон болову поин меда-
виданд. Курраҳо бори аввал дар чунин табиати афсун-
кор хушҳолӣ мекарданд, онҳо аз замини нарму шаббо-
даи форам маст шуда буданд.

Рахш ошноӣни худро бо алафи шӯра, ки махсус аз гу-
зари Тавсан даравида оварда буданд, ва сипас, бо чанд
тағора ҷави хушхӯр меҳмондорӣ кард. Онҳоро дар хона-
ҷаи кунҷи тавилаи баҳорӣ ҷой дод. Харон бо шиками сер
ва дилҳои беғам ба хоб рафтанд. Рӯзи дигар Гӯшдароз
субҳи барвақт ба роҳ баромад. Ё бедаступо буд, ме-
хост ҳарчи зуд хешону бародарони худро аз ҷанголи
соҳибони бераҳм ва аҷнабиёни яғмогар наҷот диҳад.

* * *

Пашмина Гӯшдарозро дур дид. Бо дили пур ва
хушҳолии беҳад ба оҳанги дафи Шабдез мерақсид. Аз
меҳрабонӣ ва ишқварзиҳои вай ба дараҷае роҳат мебурд,
ки гуё вучудааш сабуку бевазн дар осмони бепоён парвоз
мекард. Ё ва курраҳояшро ба тамошоӣ боғу доманаҳои
сарсабзи гузари Бодпой бурдани Шабдез шодмонияшро
даҳчанд намуд. Пашмина ба ин гузар омада, бо дӯстдори
худ ба дарун-даруни буттазор даромада рафт ва ҷунон
фирефтаи ӯ гардид, ки дигар бачаҳои худро ҳам аз ёд
бурд. Курраҳо бошанд, рафтуомади аспҳои гузарро но-
дида гирифта, шоду хушнуд дар канораҳои рӯди Зар-
нисор частухез мекарданд. Онҳо парвое надоштанд, ки
модарашон бо кисту кучо рафтааст.

Дар дили ин сайругаштҳо аз миёни буттазори самти поин сару ёли Саркаш ва Чопар намудор шуд. Онҳо ба майли хотир қадам бардошта, гоҳ-гоҳ аз алафҳои сари роҳ кавшақунон, ёлу думи худро афшонда меомаданд. Ба назар мерасид, ки табиат бо ҳама саховати худ барояшон бағал кушодааст. Шаббодаи каме сард аз сӯйи рӯд вазида, аспҳоро аз сар то по навозиш дода мегузашт ва нурҳои сӯзони Хуршед ба тани онҳо чунон мехалид, ки гӯё масҳи сӯзание анҷом мешуд. Ин ду аспи ҷавон навбатдориро дар даҳонаи деҳа ба поён расонда, барои истироҳат ба тавилаи худ бармегаштанд. Дар гузари Бодпой бӯзинаҳои масъул омода буданд аз ҳар ҷиҳат ба онҳо расанд: ему хошоки солим диҳанд, оббозӣ доронанд, хорумол кунанд, наълҳояшонро дида бароянд...

Ханӯз ба тавила наздик нашуда, баногоҳ ҷашми Саркаш ба курраҳое афтид, ки лаб-лаби рӯд, дар пасу пеши теппачаҳои сабз лингзанону рақсунон гардиш мекунанд. Аспи ҷавон аз кӯра даррафт, беихтиёр рағу пайи баданаш таранг шуд. Ҷастухези ҳайвонҳои бегона, ки дар назараш хеле зишт тофт, чун ханҷаре мустақим бар қалбаш халид. Бе он ки ба ҳамроҳи худ нигоҳе афканад, беист ба самти курраҳо чорхез зад. Дар ниҳояти ғазаб тез-тез нафас гирифта чунон давид, ки ҳеч қиз, ҳатто буттаҳои хордору шоҳаҳои тезу баромадаи дарахтони сари роҳ ба назараш нанамуд. Аз ҷашмони аллақай сурхшудааш, ки маълум набуд аз посдории шабонарӯзӣ ё хашми ногаҳонӣ аст, гӯё лахтаҳои оташ мепарид. Ин чорхеззании рафиқи худро дида, Чопар низ дарҳол ба тохтан даромад, аммо ӯ кучою давидани Саркаш кучо! Дӯсташ аз чизе нахӯсидаву нарамида буд, вале пай бурд, ки кинаи дирӯза ӯро ба по хезондааст. Хеле тарсид, дар худ тасаввур кард, ки ҳоло Саркаш ҷӣ балое ба сари курраҳо хоҳад овард. Боз ҳам тезтар давид, бо тамоми неру дар талош шуд, вале донист, ки ба аспи яқрав расидан кори осон нест.

Баногоҳ баланд шудани садои тақа-тақ ва хаш-хуши

зиёд дар чаманзор, курраҳоро ба ҳарос овард. Даҳшат! Дасту по гум карда, ҳама ба чор сӯ парешон шуданд, аз тарси аспи ба шӯр омада бо тамоми ҳастӣ қулочзанон фирор карданд. Гурехтани онҳо, вале, дар пеши чорхези Саркаш чизе набуд. Аспи даванд дар як чашмпӯшӣ ба нахустин курра расид ва сари худро ба осмон бардошта, шиҳаи баланде сар дод. Ҳамоно бо тамоми неру дар чо тоб хӯрда, вазнашро ба пеш дод ва бо поҳои ақибаш зарбаи сахте ба шиками курра фурувард. Улоғаки нимчон омодаи ин шаллоқ набуд, ҳатто пай набурд, ки чӣ балое ба сараш омад. Баробари лагад хӯрдан то қадди асп ба ҳаво париду гурсос зада ба замин сарнагун шуд ва бо суръат ғелзанон ба мағзи як буттаи харра⁵⁵ даромада рафт. Ғазаби Саркаш ҳанӯз фуру нанишаста буд. Дидаҳои хунгирифтааш дар муқобил ба курраи дигар бархӯрд. Дубора чорхез зад ва ин дафъа поҳои пешашро бо тамоми қувват бардошту ба зери гардани гӯшдарози ҷон ба рамақ омада андохт. Курра як он дар ҳаво муаллақ шуда сарфаргон ба замин уфтод ва ду-се бор ғел заду дигар аз чо начунбид. Саркашии Саркаш дар ҳамин чо хотима ёфт, зеро ҳамроҳаш Чопар худро ба вай расонда, бо зӯрӣ, гардан ба гардан монда пешашро гирифт. Аспи ошuftасар дигар ёрои қулочкашӣ надошт, дар муқобили бозувони неруманди дӯсташ маҷбур шуд шиҳакаширо қатъ кунаду гардан фурурад. Агар ин мамониат намебуд, яқинан ду курраи дигарро низ зада саркӯб мекард ва пушташонро ба хок мемолид.

Вақте ки Чопару Саркаш ором шуда ба сӯйи гузари Бодпой роҳ пеш гирифтанд, курраҳои ҷон ба саломат бурда бо садои борик ар-аркунон аз начот ёфтани худ ба ҳамдигар хабар доданд. Дар ҳачал⁵⁶ уфтода, давида то лаби наҳр расиданд. Аз тарсу ваҳме, ки ба вучудашон роҳ ёфта буд, бо чашмони алою алақ-палақ тез-тез ба пешу қафо сар гардонда, сари чо давр задан гирифтанд.

⁵⁵ **Харра** – буттаи настаран (*буттаест бо хори бисёр ва тез*)

⁵⁶ **Ҳачал** – ранч, машаққат, гирифторӣ

Онҳо чунон безобита менамуданд, ки маълум набуд но-оромиашон аз гум шудани ҳамраҳони гарданшикаста аст ё ба хотири ҷудой аз модари бемехру худбине, ки со-яшро аз сарашон дур карда...

Табиати атроф ба серӣ аз нурҳои Офтоб хӯрда, бо тобишу намои ҳарранг чило медод. Буттаю ниҳолҳои кӯтоҳқад дар зери сояи дарахтони баландқомат мон-да, гоҳ-гоҳ бо шуъҳои Хуршед ба мисли рангинкамон чехра боз мекарданд. Насими диловезе, ки аз ҷониби рӯди Зарнисор вазида меистод, шоҳу баргҳои дарахто-ну буттазорро ба рақс дароварда, таровату хушгуворию ҳавои талу теппаҳои пасти канораҳои рӯд ва гузари Бод-пойро бештар месохт. Пашмина намехост дар ҳавои та-биати фусункор аз Ҳиммати дӯстдоштаи худ даст кашад, аммо Шабдез ёро ба худ овард:

– Ту бачаҳоятро фаромӯш кардӣ? – гуфт вай омиро-на. – Вақти омадани Гӯшдароз ҳам шуд, ба пешвозаш намебарой?

– Аз курраҳоям ҳеч гуна хавотир надорам, бигузур аз ин боду ҳавои биҳишти лаззат баранд, он ҳама дуду оташи авуламонро фаромӯш кунанд. Э, рост мегӯӣ, рӯз ҳам аз нисф гузашт, ҳамин замон галаи дӯстонамон ба ин ҷо мерасад.

– Аз қафои ман биё, хеле бисёр ба даруни чангалзор даромадаем...

Вақте ки Шабдез бо маъшуқаи худ ба доманаҳои кано-ри Зарнисор расид, рӯз аз нисф гузашта, Офтоб аз болои рӯд ба самти мағриб роҳи пеш гирифта буд. Дар чаманзо-ру теппагиҳои соҳилӣ бошад, курраҳо ба чашм намена-муданд. Оромии муҳитро танҳо вазиши боди мулоиме, ки аз миёни буттазору шоҳаҳои дарахтон гузашта хаш-хаш садоҳои беохир ба ҷо мегузошт, халалдор мекард ва аз ҷониби рӯд ҳам овози ҷараёни об омехта бо хонишу навоҳои ранг ба ранги мурғон ба гӯш мерасид. Шабдез ба ҳайрат омада лаб кушод:

– Ҷаро бачаҳоят нестанд?

Пашминаро ваҳм зер кард. Бо ҳарос ба лӯкка даромаду ингосзанон ба самти ҳар чи буттаю дарахт буд, ба давидан пардохт. Шабдез бошад, ўро ба ҳоли худ гузошта, бе таваққуф ба самти ҷодаи рафтуромади аспон давид. Баробари расидан ба роҳ, аз нахустин аспи рӯ ба рӯ шуда, ки бо майли хотир аз сабзаҳои канори ҷода кавшақунон ба боло мерафт, пурсид:

– Надидӣ, курраҳарҳо аз соҳили рӯд ба кучо рафтанд?

– Э, сардор, шумо ҳанӯз беҳабаред? Ду курраро Саркаш зада куштааст, ҳозир ҳама дар гӯристони мусофирон ҷамъ омадаанд. Бӯзинаҳо меҳмонони мурдаро дафн мекунанд.

– Наход?! – Шабдез саҳт дар шигифт монд, беист ба ақиб гашту чорҳез зад...

Аз хурсандие, ки чанде пеш Пашмина дошт, ному нишон намонд. Ў воқеаи нохушро шунида саҳт андуҳгин шуд. Роҳравон худро маломат мекард, афсус меҳурд, ки барои ҷӣ курраҳояшро танҳо гузошта рафт. Дил додану ҳамдардӣ кардани Шабдез бефоида буд, беш аз пеш гулуяшро боди ғам буғӣ мекард. Баробари ғамгин шудан аз марги нобаҳангоми курраҳояш, дар худ гоҳе ба андеша мерафт, ки ҷӣ ҷавобе ба Гӯшдароз хоҳад дод. Шавҳар лингашро аз осмон меоварад, ба ҳеч вачҳ ўро намебахшад...

Гӯристони мусофирон, ки дар сарҳади гузарҳои Бодпою Тавсан қарор дошт, бо ҳузури соқинони Аспобод гавҷум буд. Дар атрофи теппаи хурди миёнҷойи он бӯзинаҳо, аспу тойҳои хурду калон пойзанону гардану дум чунбонда ба суханронии рустодори бузург гӯш меандохтанд. Раҳши калонсол аз ҳама болотар ҷой гирифта, бо овози баланд ваъз мегуфт. Дар паҳлуяш Гӯшдароз низ бо сари хам меистод. Дуртар аз ў галаи хару курраи навомада хомӯшу пакар гӯшу ҳуш ба рустодор буданд. Аз ҷашмони пурҳаросу ба ҳамдигар ҷаспида истодани онҳо аён буд, ки аз макони наву иҷтимои ғайримунтазира нигарону безобита ҳастанд. Шабдезу

Пашмина ба маърака наздик шуданд, вале ба доираи сарварони ҷамоа роҳи даромад наёфта, аз як гӯша ба ваъзи пешво диққат доданд.

– Ин гуна ҳодисаи хунин, оре, чунин амали номардона чандин сол аст, ки дар диёри мо рух надода буд, – мегуфт ҳарфҳояшро чида-чида Раҳши бузург. – Меҳмон атои Худо гуфтаанд, аммо азизони худро мо чӣ гуна пешвоз гирифтем? Куҷо шуд меҳру муҳаббате, ки аспони бовиқор ҳар гоҳ ба дӯстони худ нисор мекарданд? Магар ду тан курраи лоуболро, ки акнун болу пар ба зиндагӣ боз мекарданд, кӯфтани ба марг мубтало намудан аз рӯи инсофу адолат аст? Ман бо ин синну соли худ ҳеч гоҳ ба чунин вазъияти ногувор науфтодам, дар пеши меҳмонони худ сархаму музтар нашудаам. Дар айни ҳол намедонам бо чӣ забоне аз дӯстонам узр пурсаму маъзаратхоҳӣ кунам. Тоза як рӯз гузашт, вале мо натавонистем ба бечораҳои бехонумоншуда, ки ба диёри мо паноҳ бурданду дасти ёри хостанд, мурувват нишон диҳем. Мо аз рӯзи аввал бар сари онҳо пардаи ғам кашидем, дилашонро ба ваҳму изтироб андохтем. Эй аспони худманиш! Дониста монед, ин гуна бархӯрду муомила хоси мо нест, муносиби ахлоқу одоби мо нест! Ҳар як бадкирдор бояд ҷазояшро бигирад!

Ба тақвияти дархости рустодор ҳамоно садои аспони гирдиҳамомада баланд шуд:

– Ҷазо! Ҷазо! Ҷазо!

Раҳш шихаи баланд кашид. Дубора хомӯшӣ ҳукмрон шуд. Рустодор бо салобати пештара ба суҳанаш идома дод:

– Ду курраи бегуноҳро гӯручӯб кардем. Барои ин амали хунину нанговар аз ҳама дӯстони гӯшдарози худ бахшиш пурсида, барояшон ҳамдариӣ ва аз сӯи тамоми аспони диёр таъзияи ҷонудилӣ изҳор мекунам. Акнун қозиамон Пайкондамо низ ба суҳанронӣ ва эълони ҷазо фаро меҳонам. Умедворам, дигар ин гуна бадкорӣю бадбинӣ дар замини мо рух намедиҳад!

Ҳама ба сӯи Пайкондам, ки баробари шунида-ни исми худ гарданаширо ба боло ёзонда бо виқор дар паҳлуи рустодор қарор гирифт, гӯшу хуш шуданд.

– Сарпаноҳ додан ба дӯстоне, ки дар ҳоли тангу но-говор мондаанд, аз ниҳояти оқилӣ ва бузургҳиммати дарак медиҳад, – ба суҳан пардохт қозӣ. – Мо набояд фаромӯш кунем, ки ҳар бохуштарин ҷонвари аҳли аст ва бино ба навиштаи «Аҷоиб-ул-махлуқот», ҳуши он ҳатто аз сағу гурба фаротар меравад. Ин ҷонвар бе ягон ҳошиясозӣ корашро мекунад, на ғизои камёбе барояш медиҳанд, на наъле ба пояш мезананд ва на ба ороишу ҳаммом мебаранд. Дар баробари анҷом додани корҳои тоқатфарсо, мисли боркашӣ, бо маркабҳо мусофирбарӣ низ мекунанд. Аз ин рӯ, мо бояд ба қадри ҳар як ҳар ё курраи он бирасем, зеро ин зот барои мо фақат дастёр ҳастанду мушқилкушо. Беҳуда нагуфтаанд:

*Ҳар соҳиби ақлу ҳуш бошад,
Дур аз амали вуҳуш бошад.*

Дар мавриди аспони чоҳилу бераҳм ҳаминро гуфта-ниам, ки мо бояд мизони адлу инсофро риоят кунем. Ҳукми ман: аспии бесар Саркаш умрбод ба сиёҳҷол пар-тофта шавад ва ҳамроҳи вай Чопар як сол зиндонӣ гар-дад! Оре, танҳо ҷазои бамавқеъ чашми бадкоронро ме-кушояд, онҳоро водор мекунад, ки дигар доништа қадам ниҳанд. Ҳар яки мо бояд бидонем, ки беҳурмати қардан ба меҳмон чӣ оқибате дар пай хоҳад дошт!

«Э вой!», «Наход?!», «Чаро охир?!»... – ҳарчанд иддае аз байни издиҳоми аспон бо ин суҳанон изҳори афсусу надомат қарданд, ба маҳзи хотима ёфтани нутқи Пай-кондам садоҳое низ бо ҷонибдорӣ аз ҳукми «одилона» баланд шуд: «Аҳсан, аҳсан!», «Ба дардашон даво!»...

Дар ҳавои ин гуфтугузор, бӯзинанавқарони ҳозире нозир бо ишораи Раҳш дарҳол ба амалиёт гузаштанд. Онҳо Саркаши гунаҳкорро зеро даст гирифта, ба поҳои пешаш завлона заданд ва ба қуллоби он занҷиреро, ки

аз гарданаш овезон меистод, баста монданд. Ба гардани Чопар низ занҷир гузаронданд ва ҳар дуру ба самти сиёҳчол, ки зиндони қадимаи аспон буд, кашола карданд...

* * *

Аспобод бо омадани хару курраҳои сертараддуд намои дигар гирифт. Акнун дар кӯчаю роҳақҳои ин рустои байникӯҳӣ ба ҷойи аспони босавлату тезгард бештар гӯшдарозҳои пурбору сархам ба чашм мехӯрд. Дар ҳар як гузар улоғҳои борбар машғули кор шуда, алафу хошок, ҳезум, об, асбобу анҷом ва ҳатто, қачоваҳои сангро пуштора карда ба мақсад мерасонданд. Ёварони дупои аспон – бўзинаҳо тараххуме надоштанд, то замоне, ки ҳар ихҳас намезаду аз сару гардан оби бадан намерехт, ба пушташ то элак бор мезаданд ва пайиҳам халачӯбқорӣ карда, боркашро ба пеш меронданд. Онҳо аз чанд хӯчаини худ, ки аз ҷазодиҳии дӯстонашон Саркашу Чопар норозӣ шуда ба хашм омада буданд, дастури махфӣ доштанд. Алалхусус, саргузари Бодпой, яке аз ҷонишинҳои ғаъоли Раҳш Ёлдор ҳар як бўзинаи масъулро ба пеши худ хонда аз номи рустодор фармон дод, ки ба «гӯшдарозони наҳс» ҳеч гуна муруввате накунад. Ё нафрати худро пинҳон надошта, нияти ниҳонии худро низ ифшо карда буд: «Аблаҳонро чунон азоб диҳед, ки аз омадани худ пушаймон шуда, макони моро партофта раванд!»

Рӯзҳо пайи ҳам мегузашту додувоӣ ёрони Гӯшдароз торафт зиёд мешуд. Онҳо на фақат аз корҳои бетанаффуси саҳту вазнин, ҳамчунин аз дасти гуруснагиҳои шадид ба танг меомаданд. Ҳар гоҳ ба пеши сарварони худ шикоят мебарданд, аз эшон танҳо гӯшмол мегирифтанду бас, ба арзашон ҷонваре гӯш намедод. Ҳоли харон дар ҳар як гузар якнавохт буд, беш аз пеш ҷонашон ба сер меомад, намедонистанд аз ҷабру зулми шабурузии бўзинаҳо ба кучо сар гиранд.

Гӯшдарозу Пашмина бошанд, дар гузари Симгун хушхолу беғам мегаштанд. Онҳо пас аз ҷойгир кардани ҳафт дастаи хару курра дар ҳафт гузари Аспобод бо дили пур ба зиндагӣ меҳр бастанд. Пайваста бо табли Рахшу ҳамраҳони вай мерақсиданд, аз хатти кашидаи онҳо берун намерафтанд, ҳанӯз ҳам намедонистанд ба ҳиммати аспони босаховат ҷӣ хел ҷавоб диҳанд. Бо ин алоқамандӣ гилаю дардгӯйиҳои ҳамтоёни худро аз ношукрӣ дониста, ҳар як хари эътирозкардаро бо суханҳои сахту қабех дашном медоданд ва аз пеши худ дур меронданд. Ҳатто аз саргузарҳо хоҳиш мекарданд, ки ин харони нодони носипосро бештар ба тазйиқ кашанд...

Дар ин миён Рахш тасмим гирифт ба соҳили дигари рӯи Зарнисордастёбад. Дар он сӯйи чаманзорудоманаҳои сералаф бисёр менамуд, вале ҳанӯз пойи аспон ба он ҷо нарасида буд. Рустодори бузург аз теппаҳои Симгун истода он соҳили рӯдро наззора мекард ва ҳамеша орзу дошт аз неъмату обу ҳавояш баҳраманд гардад, лекин набудани роҳи дастрасӣ доиман ин ҳавасҳояшро ба сароб табдил медод. Акнун омадани харони заҳматкаш вайро ба ин орзу умедвор сохт. «То зиндаам кори неке барои авлодам бояд анҷом диҳам, – дар худ андешид Рахш, – агар пуле бар рӯи Зарнисор сохта, ба он сохил низ гузарам, аз ин дунё беармон хоҳам рафт». Бо ин ният тамоми саргузарҳо ва Гӯшдарозу Пашминаро низ ба назди худ хонд. Ғайримунтазира, баробари пешниҳод кардани ҳадафи хеш ба ҷонибдориҳои шадиди аҳли нишаст рӯ ба рӯ шуд. Гӯё огоҳона аз дили ҳар як асп хабар ёфта бошад, сухани ӯро бо шодмонии бепоён истиқбол намуданд. Дар тақвияти дӯстон Гӯшдароз низ бо мамнуният ва ҳисси масъулият изҳор кард:

– Барои мо – харон ҳам саҳмгузори кардан дар чунин як кори савобу пурманфиат боиси ифтихор аст. Тавре ки бародаронамон гуфтанд, панҷсад қачова не, ҳатто ҳазор қачова санг лозим бошад, мо мекашонем ва қавл

медихам тамоми болорию вассагиҳои лозимро барои сақфи пул сари вақт омода мекунем. Мо шабу рӯз дар хидмати шумо хоҳем буд, ҳеч гуна ёрии худро дарег на-медорем!

Бо қасди ғанимат шумурдани айёми гарми тобистон Рахш дастур дод, ки аз рӯзи дигар ба оғози кор дасту остин барзананд. Ба назорати кори дастаҷамъонаи пулсозӣ қозии русто Пайкондамро вогузошт ва сарпарастии корхоро ба Ёлдор супорид. Ба ҳар як саргузари дигар фармуд, ки аспону харони коргару борбарро ба хотири пешрафти кор бамавқеъ раҳсипор кунанд...

Ба Ёлдор Худо дод. Акнун метавонист ба ҳар навъ аз гӯшдарозон хунбаҳо ситонад. Дар канори рӯди Зарнисор барои аспон тавилаи калони тобистона дуруст кунонд ва анборе сезонда онро бо ҷави хушхӯр пур кард. Дар канори он новдони калони аз ду ҷониб бастаро низ гузоштанд, ки мумкин буд оби онро тез-тез иваз карда истанд. Чор-панҷ нафар бӯзинаро фақат барои тоза кардани зери пойи аспон масъул гузошт. Ба хотири зуд ба зуд оббозӣ дорондани аспҳо низ дар канори рӯд як обгир ва сахни сангфаршшуда сезонд. Ният дошт дар оянда ин сахнро мисли айвон болопӯш кунанд, то ки ҳам соябон бошаду ҳам маҳалли назорат ба корҳои сохтусоз. Ба бӯзинаҳои дастёр фармуд, ки аспони машғулро танҳо барои рафтуомад ба кор гиранд.

Харҳои коргар ҳарчанд корҳои сахтро анҷом медоданд, аз ҳама имконоти мавҷуд маҳрум буданд. Онҳо қатор шуда аз теппаҳои санглох то дами рӯд қачоваҳои пури сангро мекашонданд. Маҳмула вазнин буд, роҳ дур. Баъзан бор зер мекард, ноилоҷ сари ҷо истодани мешуданд, аммо ҳамон лаҳза ба калтакзанию лагадкории бӯзинаҳо дучор мегардиданд. Танҳо пас аз ҳоли шудани қачоваи бор худро каме озод ҳис намуда, нафаси роҳат кашидани мешуданд, вале билофосила болонишин онҳоро дубора бо халаҷӯбкорӣ ба чорхез давидан маҷбур месохт. Бо вучуди кори сахт, хӯрду хӯроки назар-

рас надоштанд, чав он тараф истад, ҳатто алаф намедоданд. Дар тӯли рӯз фурсат ёфта, ба канораҳои роҳҳои рафтумад пӯза задану хасу хошок хондан барояшон муяссар мегардиду бас.

Як ҳафтаи сангашонӣ барои похсаву сутунҳои зери пул гузашт. Нисфирӯзи Ёлдор бо чанд ёвари худ чави наҳор мехӯрд. Ногаҳон яке аз аспони нозираш арақшор давида омад ва сари таъзим фуруд оварда, арз кард:

– Дар роҳи Даҳана ду хар ба чар ғелида рафтанд. Дигар гӯшдарозон бошанд, дар болои чар шах шуда мондаанд, на ба хигӯйӣ гӯш мекунанд, на ба халачӯборӣ!

– Яъне, исён бардоштанд?

– Ҳамин тавр...

Ёлдор бо қаҳр сару гардан афшонда шиҳаи баланде сар дод ва дарҳол бо чорхез ба роҳ баромад. Аз қафояш ёварони вай ба по хестанд. Чун ба дараи Даҳана расиданд, дар хамгашти кӯҳи он улоғҳои мотамгирифта ҳанӯз зери бор меистоданд. Ҳатто чанд хар дар миёни қофила аз дасти вазнинии бор дар ҷойи худ нишаста, ҳолу тавони сарбардорӣ надоштанд. Аз ин гарданшаҳии гӯшдарозон хуни Ёлдор ба сар дамид. Билофосила бо асабоният ба дав гузашт ва пушти ҳам харони дар сари роҳ бударо бо лағад кӯфтан гирифт. Ба зарбаҳои аспӣ хашмгин тоб наоварда, се-чор хари дигар низ ба ҷаҳаннами чар ғелида рафтанд. Харони боркаш ин гуна бархӯрди сахро интизор набуданд магар, аз тарс ҳама ба ҳаракат даромаданд. Онҳо кашола-кашола, об аз даҳану бинӣ рехта, бо пойҳои овезону нафасгирии танг бори худро то пойи кор расонданд. Он рӯз Ёлдор гӯшдарозони «исёнгар»-ро аз хӯрду хӯрок низ маҳрум сохт...

Азбаски харони борбар ғизои кофӣ тановул намекарданд ва аз сарнишинон пайваста тозиёна мехӯрданд, рӯз ба рӯз дармони худро аз даст дода, лоғару заиф мешуданд. Қариб пушти ҳар як боркаш захмӣ шуда буд, гоҳе ҳамроҳ бо арақи бадан аз зери полон оби хунолуд

ба поён мечакид. Вақте ки ба назди рӯд мерасиданд, поҳояшон аз сангинии бор морпеч мерафт, пеши чашмонашон сиёҳӣ мезад. Бо ин ҳол, аз тарси калтакхӯрӣ коре карда бори худро то суфаи боргузорӣ мерасонданд.

Ба ин зайл, меҳнати тоқатфарсо то як моҳ давом кард ва аспон тавонистанд бо ёрии ҳамкорони гӯшдарози худ ба миқдори лозим санги таҳкурсию поҳсаҳои пулро фароҳам оваранд. Марҳилаи дуюми тарҳ фаро расид. Бо дастури Пайкондам Ёлдор барои кашондани болору вассагиҳои сақфи пул дасту остин бар зад. Ҷ меҳост сараввал тамоми масолеҳи даркориро ҷамъ оварда, пас аз он ба кори иҷроӣ пардозад. Дар гузарҳои деҳа бӯзинаҳои масъул чандин дарахти беду сапедор ва барои тирҳои боргири пул чанд дарахти туту чормағзро афтонда сару сарчин карда буданд. Болору вассаҳои буридаю омодашударо дар бағали девори боғҳо дарчида мунтазири боркашҳо менишастанд. Харони ҳаммол пас аз сангкашониҳои пайи ҳам танҳо як рӯз нафас рост карда, дар зери зарбу лати гумоштаҳои Ёлдор дубора ба боркашӣ дароманданд...

* * *

Дар айёми тобистон рустои Аспобод обу ҳавои дилпазир дошт. Ҳам аз боғу хиёбонҳои сердарахту сабзу хуррам ва ҳам аз ҷониби рӯди шӯхи Зарнисор насиму шаббодаҳои диловез паҳн шуда ба машом мерасид. Ҳарчанд Офтоб мисли танӯри тафсон ба олами зери худ гармӣ меод, талу тепаҳои сарсабз нурҳои сӯзони онро дар худ фуру бурда, бо рангу намои бештар чехра боз мекарданд. Гӯшдарозу Пашмина бар замми ин табиати хурраму дидани аз ғановати тафреҳгоҳи Обшор низ, ки дар кунҷи гузари Симгун қарор дошт, бебаркаш баҳра мебурданд ва ҳанӯз се-чор моҳ нагузашта рангу симои худро тағйир доданд. Аз бекорию хӯрду хӯроки зиёд ҳар ду фарбеҳу лӯнда ва тану тӯшашон маҳину мулоимтар шуда рафт. Ҳар ду аллакай курраҳои мақтули худро

фаромӯш карда буданд. Гӯшдароз он замон ҳеч гӯшмоле ба Пашмина надод, чаро ки ўро дар ҳимояи Шабдез ме-дид. Аз он пас ҳатто рағбат надошт бо ў ишқварзӣ кунад. Пашмина низ ба ин бефарқӣ бепарво шуд, дар зери боли Шабдез тамоми ғами олабро аз ёд бурд. На фақат аз ин аспи солманд роҳату ҳаз мебурд, ҳатто дар ниҳояти алоқаҳои пайиҳам аз ў обистан шуд.

Дар ин миён кайфу сафои нобаҳангом ва пуштибо-нии рустодор барои Гӯшдароз даричаи тозаи зиндагиро боз кард. Чун бо ихтиёри худ мегашт, хаёлан ба орзуҳое даст меод. Майлу ҳавасҳое, ки айёми ҷавонӣ дар сар мепарварид, дубора дар зеҳнаш зинда шуданд. Ў низ, ба мисли Рахш, мехост ҷаҳони харонро дошта бошад, сару сарвари гӯшдарозони олам гардад... Як шаб хобаш набурда, аз назди саисхонаи Рахш мегузашт, ки хареро дид берун аз дар, фик-фикқунон дар канори девор равуо дорад. Наздиктар омад. Дар равшании Маҳтоб улоғро шинохт – хари модаи калонсол ба исми Аҳрам. Модахар низ вайро дида, беирода ба ду пойи пеш зону зада сар хам кард. Гӯшдароз пурсид:

– Ту инчо чӣ кор мекуни?

Аҳрам ҳар ду гӯши қапталмонанди худро ба поин аф-канд, сар набардошта бо овози хаста гуфт:

– Сарвари арчманд! Хоҳиш мекунам, ба дарди мо гӯш дихед...

– Ту бояд дардатро ба саманди сарвар Ёлдор бигӯйи! Гарданат нашикаста зуд баргард ба ҷойи корат!

– Ман фақат дарди худамро намегӯям, аз тарафи даҳҳо бародару хоҳаронамон омадам, – модахар бештар сарашро хам кард, андӯҳгинии ў аз ҷашмони пиёламо-нанди пуроби дидааш равшан маълум буд. – Агар шумо низ дарди моро дарк накунед, аз ин гуна зистан мурда-намон авлотар аст!

Гӯшдароз дар ҳайрат монд. Бори аввал то ин ҳад мус-тамандии хари солмандеро дар баробари худ меидид. Бо вучуди ин, аз асби ғзаб нафуромада гуфт:

– Ношукрї мекунї, биничоки фартут?! Дар Чӯлистон бо авлодат аз шиканҷаи ҷуфту мола⁵⁷ ба дод меомадед, ҳоло аз чї менолї?

– Бовар кунед, сарвари аъзам, ҳамон шиканҷаҳоямон сад бор беҳтар будааст! Ин Ёлдору ёваронаш ба Рахши бузургвор ҳарфи дигар мегӯянд бо мо рафтори дигар мекунанд. То имрӯз қариб нисфи хоҳару бародаронамон аз дасти гуруснагию азоби қор қон таслим намуданд. Бар замми ин шаллоқу калтакхӯриҳоямон беҳисоб аст, метарсам, ки то чанд моҳи дигар ҷанозаи боқимондаамонро ҳам бихонед.

Гӯшдароз ба фикр фуру рафт. Дар воқеъ, ба харони зердасташ, ки ба онҳо ҳазору як ваъдаи нек дода буд, раҳмаш омад. Бино ба дастури Рахш мебоист дубора ба Чӯлистон, барои овардани чаҳор даста хари қорї биравад. Агар вазъият ин гуна бошад, фардо обрӯе барояш нахоҳад монд. Бояд илоҷи воқеаро пеш аз вуқӯъ ёфт!

– Ту хомӯш бошу бо роҳи омадаат баргард! – амр дод ба модахари солманд Гӯшдароз. – Ба харони калонсоли дигар – Почасиёҳу Хокбоз, Лингдарозу Шонасапед, он гарданшахи дигар чї буд исмаш, ҳа-а, Боргурез, таъйин кун, ки ҳама ба қабул кардани қор гурӯҳ хар омодагї бубинанд. Рахши бузургвор фармудаанд, ки барои харони нав дар тавилаҳои ҳар як гузар қойи хобухез дуруст кунанд. Ман шикояти туро мерасонам, аз ин пас шуморо азият намекунанд, ту бепарво бошу ба қорҳоят бирас!

Ахрам дигар сухане нагуфта, яке оби бинии чокашро фӯрт ба боло кашиду бе якравї ба пас гашт. Гӯшдароз баъд аз каме гардиш мустақим ба тавилаи Рахш роҳ пеш гирифт. «Оҳанро бояд дар гармиаш кӯфт, сард ки шуд, коре намешавад қард, – аз хаёл гузаронд ӯ. – Инак, Рахши бузургвор ба хотири фатҳи ҷаманзори соҳили дигари Зарнисор қомилан ба неруи харон муҳтоҷ аст. Ҳар чї гӯям бо қону дил мепазирад...»

⁵⁷ Ҷуфту мола – қорҳои шудгор ва молақашӣ

* * *

Пас аз як ҳафтаи сафар Гӯшдароз бо дасти пур баргашт. Вай дастури Рахшро сарбаландона анҷом дода, аз қафои худ чор гурӯҳ харро, ки курраю наврасаш ҳам буду калонсолаш низ, ба Аспобод овард. Ин дафъа ҳар як гала даҳ-понздаҳсарӣ маркаби гӯшдарозу ёлкӯтохро фаро мегирифт, ки нисбат ба фармудаи раис се баробар бештар буд.

Ба маҳзи ин ки галаҳои ҳар ворида русто шуданд, баногоҳ садоҳои гӯшношуниди ар-ар то деги поскунаи фалак печид. Шодмонии харону курраҳояшон бепоён буд, овозҳои пардадари онҳо ҳатто то гузарҳои дурдас-ти Аспобод паҳн шуда рафт. Баробари баланд шудани ҳангосу садоҳои нобахангоми ошно аз тамоми гӯшаю канори русто улоғҳои дигар ба пешвоз шитофтанд. Фурсати ончунонӣ нагузашта, дар ҷавлонғаҳи гузари Бодпой ҳама гирдиҳам омаданд. Гӯшдароз аз ин таҷаммуи харон дар шигифт монд. «Пас, сару сарварон кучоянд? Ин чӣ фориғболию худсарӣ аст? – лик-лик давида омадани харонро дида бо таачҷуб ба худ гуфт вай. – Офтоб аз кучо мебарояд, ки ин ҳама озодӣ барояшон даст додааст?»

Ҳамин ки дар гирду бараш сархарони калонсол – Почасиёҳ, Хокбоз, Лингдароз, Шонасапед, Боргурез ва аз ҳама охир Ахрами мода йӯрғадавон омада қарор гирифтанд, пай бурд, ки дар замони набуданаш таҳаввулоте ба вуқӯ пайваस्ताаст. Аспҳо наменамуданд, фақат дар атрофи маъракаи харон аҳён-аҳён аз аспҳои тездаву чолоки гузарҳои Бодпой ва Тавсан ба чашм мехӯрданду бас. Аз миёни истиқболкунандагон аввалин шуда Ахрам, дар ҳоле ки чоки биниаш аз хурсандӣ ду-се баробар фарохтар менамуд, сарашро беист алвонҷ дода, ар-ар-кунон ба сухан омад:

– Агар бихоҳед, то поёни умрам ба шумо ҳол медиҳаму хаста шудам намегӯям, сарвари бузург! – бо шунидани ин тикка сухани ӯ ҳозиршудагон беихтиёр бо завқ пӯза ёзонда монданд. – Аз рӯзе, ки шумои арҷманд аз русто-

ямон берун рафтед, Рахши бузургвор ҳиммати бепоён дар ҳаққи мо раво диданд. Бовар кунед, сарамон ба осмон расид, шумо ягонаед, шумо сарвари кулли маркабони дунё ҳастед!

Почасиёҳ дар идомаи сухани ӯ гуфт:

– Мо аз ҷабру зулми Ёлдор ва гумоштаҳояш озод шумед! Ин аспони мағрур дигар ба мо амр намедиханд, аз ризқамон намезананд, рӯзро бароямон сиёҳ намекунанд. Барҳақ, шумо ғамхору пуштибони тамоми харони ҷаҳон ҳастед!

Гӯшдароз хурсандии ҳамтоёни худро аз он чи тасаввур мекард, бештар дид. Оре, ба Рахш арзу дод карда буд, латуқубшавии харонро ба ӯ маълум сохта буд, вале ҳеч намефаҳмид, ки хурду калони ҳамчинсонаш аз кучо то ин ҳад ҷасорат ёфтаанд, ин қадар шодмону сари ҳоланд, наметавонанд хурсандии худро пинҳон кунанд. Рахши бузургвор чӣ коре кардааст, ки...

– Ёлдори золим ва се гумоштаи ҷаллодашро ба ҳабси абад маҳкум карданд! – хаёлрониҳои лаҳзаинаи Гӯшдарозро барканд Хокбоз ду пойи пеши худро бе таваққуф ба замин зада истода. – Ба чор аспӣ дастёраш низ ҷазои «сад калтак» доданд!

– Наход? Агар ин тавр шуда, ба корҳои сохтсоз кӣ сарпарастӣ мекунад? – ниҳоят ба сухан омад Гӯшдароз. Барояш ин муҷозот дур аз интизор буд.

– Қозӣ Пайкондам, – ба пурсиши ӯ посух дода афзуд Хокбоз, – дамашон гарм, ба мо хеле муҳаббат доранд! Зохиран, ҳар рӯз ҷабру ситамдиҳии ёрони худро медидаанд, ки ба маҳзи гирифтани амри рустодор барои ҷазодиҳии онҳо дасту остин барзаданд.

– Оре, қозиамон ҳавои моро доранд, – илова кард Лингдароз.

Инчо Шонасапед низ ба сухан омада изҳор намуд:

– Акнун ба ҷойи Ёлдор худи шумо ба мо сарпарастӣ мекунад. Қозӣ Пайкондам фармудаанд, ки харони навомадаро ба гузарҳо тақсим кунем ва дар ҳар як маҳалла

ҷамоате аз харон дошта бошему ба он ҷамоат раисе ин-тихоб намоем.

Аз ин пайғомҳои ғайримунтазира Гӯшдароз қабат-қабат гӯшт гирифт. Вай тамоми умр чунин рӯзро орзу мекард, мехост ихтиёри ҷамоатҳои харонро ба даст гирад, коре кунад, ки онҳо аз ҳар гуна зулму тааддӣ озод бошанд, рӯзгори осуда ба сар баранд. Дар рустои Аспобод ояндаи дурахшонеро ҳис мекард, гарчи дар айни ҳол сару сарварон аспон буданд, бинои ҳукумати онҳоро мутазалзил⁵⁸ сохт. Аз таҳи дил охи амиқ кашиду сарашро ба осмон тик карда, «ар-ар-р» хангоси баланде зад ва ба зердастонаш, ки гӯшу хуш ба амри ӯ меистоданд, дастур дод:

– Бароямон ҳар як лаҳза ғанимат аст! Шумо бо худ даҳ сарӣ хару курраро ба гузарҳои Якрону Рахвор ва Ҷурдаю Саманд бурда, дар тавилаҳо ҷойгир намоед ва обу алаф диҳед. Барои боқимондаҳо бошад, Ахрам дар гузарҳои Бодпою Тавсан ҷой дуруст мекунад. Аз ёдатон наравад, ки бе ишораи ман ҳеч гоҳ ҳеч харе ба гузари Симгун пой наниҳад! Он ҷо Раҳши бузургвор ҳастанд, мо набояд роҳати эшонро ҳалалдор созем, фаҳмост амри ман?!

– Фаҳмо! Фаҳмо! Фаҳмо! – аз ҳар сӯ баланд шуд овозҳои итоатманди гӯшдарозони дигар.

Галаи харон ба гурӯҳҳо тақсим шуд ва пасу пеш ҳама ба манзилҳои нави худ роҳ пеш гирифтанд. Гӯшдароз йӯрғанонон мустақим ба самти коргоҳи пули Зарнисор сарболо шуд. Ӯ мехост ҳама навидҳои хушро аз забони худӣ Пайкондам шунавад ва ҳамроҳи ӯ ба қароргоҳи Раҳш равад...

Хуршед охирин анвори заррини худро аз доманаҳои кӯҳӣ ва арши рӯди Зарнисор ҷамъ мекард, дар самти мағриби осмони Аспобод домани қирмизиаш густурдатар мешуд. Тавилаи пазироии Раҳш бошад, аллакай бо Офтоб хайрухуш карда, гузари Симгун дар зери сояи дарахтони болобаланду тегаҳои кӯҳӣ монда буд. Дар ин ҷо навқарони рустодор охурҷаҳо ва новадонҳои тӯлонии тавиларо бо

⁵⁸ **Мутазалзил** – сушт, нопойдор

ғалладонаю алафҳои хушхӯр ва оби чашма пур карда, дар ду самти роҳрави вурӯдӣ саф кашида меистоданд. Раҳш бо дастовезҳои арзанда баргаштани Гӯшдарозро шунида, аз ҳар ҷиҳат барои сазовор пешвоз гирифтани вай омодагӣ медид. Имрӯзҳо дар вучуди ӯ шуълаи муҳаббат ба харон беш аз пеш равшантар мешуд, дар симои онҳо беҳтарин наҷоткорони худро медид. Чунин меандешид, ки бе ёрии ин зоти боркашу борбардор ҳеч гуна кореро дар сохтани тавилаҳои нав ва фатҳи соҳилҳои сабзу хуррами он бари Зарнисор, ки он маҳдударо Чаманзор меномид, анҷом нахоҳад дод. Неруи ин ёварон ҳарчи бисёр бошад, осонтару зудтар ба муроду мақсуди деринааш хоҳад расид.

Ниҳоят, ниғаҳбони нахустин работи гузар шиҳаи баланд кашида, бо дав то назди чашма омада таваққуф кард ва ба Раҳши фартут, ки бо ин ҳол сари худро бо виқор боло бардошта меистод, пайғом расонд:

– Рустодори бузург! Қозиамон Пайкондам ва сарвари улоғон Гӯшдароз то дами гузар расиданд, ҳамин замон ба ҳузуратон ташриф меоваранд!

– Бисёр нағз! Ба ҳама ёдрас куну баро, ки барояшон эҳтиром гузоранд! Ҳеч аспу тое дум боло накунад, пӯза наёзнад, беҳуда шиҳа кашида доду бедод роҳ наандозад! То замоне, ки Гӯшдароз дар ҳузури ман аст, ҷонваре ба тавила наояд, ҳатто нагузored, ки бегонае ба гузар роҳ ёбад!

– Чашм! – гуфт ниғаҳбони қоматдори неруманд ва шиҳаи баланде кашида, гардан афрошта ба пас сарнишеб шуд.

– Таковар! – яке садо баланд кард Раҳш ба сӯйи аспҳои қафо, ки мунтазир ба амр меистоданд. Аз миёни онҳо аспи ҷавони бовиқоре гардан афрохт. – Ту ба сари ошпазҳо бирав ва худат болои сарашон истода назорат кун, ки атолаи гандумиро хуб ба ҳам зада омода кунанд. Пас аз хӯришҳои хушк атолоро пешкаш кунед!

– Амри шумо воҷиб аст! Худам сар шуда ин фармоишро ба иҷро мерасонам! – бо итоат ҷавоб гардонд аспи қаҳваيرانги ҷавон, ки раис вайро Таковар ном бурд. –

То пухтани атола дар сари ошпазон мемонам! – Ин асп низ шиҳаи баланде сар дода, бо роҳрави самти рост ба сӯи матбахи умумӣ шитофт.

Ҳамин дам аз самти поин сару гардани ғафси Пайкондам ва аз паси вай гӯшҳои баланди Гӯшдароз, ки аз нисф ҳам шуда кашол меистоданд ва кам-кам мечунбиданд, намудор шуд. Асари пири буд магар, оҳиста-оҳиста по бардошта меомаданд, роҳрави беист аз гузарҳои сарғаҳ то гузари кунҷи Аспобод ҳар дуру хастаю шалпар карда буд. Баробари расидан аввал Рахш бо хушҳолӣ ба меҳмонони худ гардан ба гардан монда воҳӯрӣ кард, ба такрор «Хуш омадед!», «Сафо овардед!»-гӯён, онҳоро ба самти тавила муроот намуд. Аз пайи ӯ Шабдезу Пашмина ва дигар наздикони Рахш низ арзи эҳтиром ба ҷо оварданд. Гӯшдароз фукашро ба боло кашида бо худ меболид, дар канори Пайкондам қадамзанон саъй мекард хешро ба мисли зоти асп мағруру гарданфароз нишон диҳад. Пашминаи обистан ин такабури ӯро дида шумханд мезад, сар аз кафали Шабдез набардошта аз ҳаёл гузаронд: «Мисли ин ки ҷӯб ба лонаи занбӯр мезанад, оқибаташ ба хайр ояд...» Баробари дохили тавила шудан Пайкондаму Гӯшдароз пӯзаҳои худро то нисф ба новадонҳо зада об дам кашиданд. Рахш ба суфаи пешғаҳ баромад ва танҳо аз ин маснад рӯ ба рӯи тозамадагон қарор гирифта, аз дил сухан гуфт:

– Кори бузурге анҷом додӣ, Гӯшдароз, ту ба ҷони мо оро бахшидӣ! Аз ҳама саъю талошат огоҳ ҳастам, гузарҳои моро бо хар пур кардӣ, боракаллоҳ! Ман хотирҷамъ шудам, акнун бо ёрии туву зердастонат ва таҳти раҳбарии Пайкондам ба чаманзори он бари Зарнисор даст хоҳем ёфт.

– Ҳатман, ҳатман ҳамин тавр хоҳад шуд! – дар тасдиқи сухани раис гуфт Пайкондам. – Аз ин пас дар канори харҳо аз аспон низ кор мекашем, аробаҳоро ба лигом мебандем. Шумо ба орзуи деринаи худ, албатта, мерасед!

Гӯшдароз илова кард:

– Рост аст, қозии арҷманд дуруст фармуданд, мо дар

хидмати шумо ҳастем, бузургвор! То курраҳои дусола – ҳамаро ба зери кор мебарем. Аз он, ки маслиҳати ин бандаи очизатонро қабул фармудаед, сарам ба осмон расид. Адаби Ёлдору ҳамсафонашро доданатон айни муддао шудааст.

– Кори мо иттифоқи меҳонад, на зулму зӯрварӣ! Аз ин пас ҳар ҷонваре мақомашро сӯиистифода кунад ҳатман ҷазо мегирад, бигузор ҷазоёбии Ёлдор барои дигарон дарси ибрат шавад. Мо қарор кардем дар ҳар як гузари Аспобод як ҷамоатеро аз харон таъсис диҳем. Ба он ҷамоатҳо то зиндаи худат сару сарвар мешавӣ, Гӯшдароз! Як хархонаи бузургеро ҳам дар соҳили Хурӯшон месозем, то ки бародаронамон шароити хуби истироҳат ва хобу хез дошта бошанд. Сарпарастии ин корро Шабдез ба уҳда мегирад. Шумо ки ба мо ёрӣ мерасонед, мо низ пайваста ҳавои шуморо хоҳем дошт!

– Лутф доред, мо навқари рустодори олиҷоҳ ҳастем, Худо бароятон умри баланд диҳад!

Бо ин гуфтугӯҳо ҳама ба нӯшхори ҷаву шӯраҳои хушмазаи охурҷаҳо рӯчу карданд. Дар дили шомхӯри ногаҳон аз остонаи дар садои Таковар баланд шуд:

– Рустодори бузургвор, атолари кашидем!

– Боракаллоҳ! Биёред, аввал ба қозӣ Пайкондам ва сарқори харони заҳматкаш Гӯшдарози бародар пешкаш намоед!..

* * *

Бо ҳидояту роҳнамоиҳои қозӣ Пайкондам корҳои пулсозӣ ба авҷ идома меёфт. Акнун дар байни бошандагони Аспобод шиори «бародарӣ – баробарӣ» роиҷ шуд. Бӯзинаҳои русто ба думи аспон низ аробаҳои боркаширо бастанд. Хару аспу хачирҳо – чи нару чи мода, чи хурду чи калон, бо ҳам ба кашондани хоку гилу сангу шоҳаву болору сутунҳо... часпиданд. Дар ин миён аз гӯшаю канори гузарҳо бештар садои ар-ару ҳанг-ҳанги харон ба гӯш мерасид, гумон мекуни, ҳар як маҳал табдил ба

харистон шудааст. Гӯшдароз ҳамтоёни худро бо навбат ба кор мегирифт, дигар мисли Ёлдор аспе набуд, ки аз як сар ҳамаи онҳоро машғул дорад. Аз ин рӯ, кабки хариони пешинаю тозаомада мехонд, сафи бекорони онҳо аз машғулбудагон зиёдтар буд. Ба ҳар ҷое нигоҳ меуфтод, харе ё куррае сайругашт мекард, онҳо частухезкунон пойи хурсандӣ ба замин мезаданду доди хангос ба осмон...

Ҳарчанд аксари аспони бумӣ аз пайи тааддию муҷозоти сарварон ба тарсу ҳарос омада буданд, ҳанӯз ҳам чандин аспии худогоҳ намехостанд ҳайсияту⁵⁹ асолати худро аз даст диҳанд. Онҳо тавонистанд танҳо то як ҳафта таҳаммул кунанд, маҷбур шуданд дандон ба дандон монда, ҳама ҳою ҳуӣи шодиомези гӯшдарозонро бардошта гарданд. Шаби рӯзи ҳафтум даромаду аспони худогоҳ бо беқарорӣ қарори мулоқот карданд ва дар селобрави дараи Ниҳондара, ки аз чашми ҳама пинҳон буд, гирдиҳам омаданд. Бештар аспони хунгарму шучоъ ва онҳое, ки аслашон зотӣ буд, аз гузарҳои Бодпой, Тавсан, Чурда, Саманд чамъ шуданд. Сухбати маҳрамона, таъйини роҳқори баъдина сурат гирифт. Калонсолтарин аспии бодпойи, ки Шучоъ ном дошт, бо шӯр гуфт:

– Қисматро бовар кунам ё ар-ари харро? Бо ин ҳол рустодорамон моро ба бунбаст мебарад, кам-кам аз мои соҳиб чизе намемонад! Ман мегӯяму шумо ба ҳар ду гӯшатон бишнавед, ошноён! Ин чӣ гап, аз миён як фасли сол нагузашта мо аз чандин ҳамроҳу пештози тавоноии худ ҷудо шудем. Барои чӣ? Ба хогири чӣ? Ин гӯшдарозу ҳангиҳои дарбадар ба ҷони мо бало шуданд, ба ҳар кучо нигоҳ мекунӣ аз ин зотӣ бадрехт ба чашмат мехӯрад, гӯё замин кафида каллаи ҳар баромадааст. Фикр мекунанд ин ҷо манзилу макони худашон аст, аз ҷавлон задану хушҳолӣ кардан сар намебардоранд. Имрӯз ба ин разилон ҳарф зану бин! Сарварони худамон ҳамон замон ҳам ҷазо медиханд, ҳам кафши поятро дар пешат мегуздоранд. Магар мешавад бо ин ҳол муросо кард?!

⁵⁹ **Ҳайсият** – эътибор, обрӯ

Байтали ҷасури тавсанӣ ба исми Шабнам, ки бо зиракӣ ва ҳушёрӣ худ доиман дар сарғаҳи Аспобод мегашт ва пайваста ба аспони дигар роҳқор нишон меодод, аз шӯру қиёми Шучоъ ҷонибдорӣ карда гуфт:

– Ҳар як сухани бародарамон ҳақиқат аст! Аз хоби гарон бархезед, самандҳои далеру пурдил! Мо набояд ба тақдири дӯстони шиканчадидаамон бетараф бимонем, ин ниҳоятӣ тарсӯй ва лаинӣ аст! Ҳеч ба ақлам намегунҷад, наҳод ки ба хотири ду-се хари бемоя мо азият кашем?! Ин чӣ бедодӣ аст, ин чӣ бетарахҳумӣ аст, азизон?! Ҳоло фурсат дорем, бояд аз пайи Шучоъи бародар равам, дар ин дамҳое, ки ба сарамон мусибат уфтодааст, бо ҳам бошем, сарчамъ шуда одоби ин аблаҳонро диҳем!

– Бале, ин меҳмонони ноҳондаро мезанем, аз рустоямон меронем! – бо таъкид гуфт Шучоъ.

Тӯдаи аспони ошӯбгар ба ӯ ҳамовоз шуда, чанд бор бо садо расо такрор карданд: «Мезанем, аз рустоямон меронем!», «Мезанем...!»

Миёнаҳои моҳи сафар буд. Нахустин ҳафтаи фасли поиз ба поён мерасид. Пайкондам мехост то расидани фасли сармо тамоми корҳои сохтусоз ва роҳкушоӣ ба Чаманзорро ба итмом расонад. Чун медонист ҳадафи аслии рустодор Рахш низ то зимистон даст ёфта ба он бари Зарнисор аст, аз ҳар сӯ неру чамъ карда, бо чидду чаҳд ба пулсозӣ часпид. Вай бештар ба раҳбарони ҷамоатҳои харон бовар мекард ва аз субҳ то шом бо онҳо саруқор дошт. Барояш бетафовут буд, ки онҳо чӣ гуна боркашу борбаронро ба кашидану бурдани маводу ашё ҷалб мекунанд. Ин бепарвоии қозӣ таъби дили Гӯшдарозу ҳамсафонаш буд. Гӯё ки аз зоти асп қасд мегирифтанд, як дар миёни харон аспону ҳачирони маҳаллиро низ ба вазнинтарин корҳо машғул меодштанд.

Боре хангоми бурдани як тӯб дарахти болорӣ дар фарози Даҳана аробаи бор ба ду аспӣ ҷилавдор сангинӣ кард. Ду-се қадам ба охири баландӣ монда буд, ки пойҳои ҳар ду рӯйи ҳам печида, бо зарб ба пас, ба бо-

лои тегаҳои ароба чаппа шуданд ва ҳамоно, ҳамагӣ бо борубуна ба қафо лағжида рафтанд. Бо дидани ин ҳолат боқимонда аспу харони қофилаи борбар дар чойи худ ба мисли сутун беҳаракат монданд. Аспони аробакаш таху боло дар васати дарахтҳои болорӣ ва чархҳои ароба гир уфтода, ғелзанон, садоҳои гумбурросии баланд дардода, дар як фурсати кӯтоҳ то поён сарозер шуданд. Даҳшат! Бо сарозер рафтани чонварон садоҳои берабти тӯлонӣ аз пайи чарс-чурс шикастани буттаю дарахтҳои сари роҳ ва тарақ-туруқ ба ҳам хӯрдани сангу харсангҳо гӯшхоро харошид, гарду хоки ғализе печида ба осмон баромад.

Оре, рӯйдоди мудҳише буд, ки ба вуқуъ пайваст! Аммо ба назар мерасид, ки ин воқеа барои гӯшдарозони пушту пеш тамошоӣ муфте асту бас. Гӯё ҳодисаи табъи дилашон рух меод, онҳо сар ба боло ёзонда, бо хушҳолии арӯри бепоёни шодимомез сар доданд. Барояшон на фақат чаппа шудани аробаю бораш, ҳамчунин «нотавонӣ»-и аспон хандаовар менамуд...

Дар ҳамин асно байтали солманде, ки ду қачоваи пур аз сангро ба пушташ бор карда буданд, ихҳасанон ҳаракаташро дар роҳи танги Даҳана идома меод. Аз паси вай Хокбоз ва як хари дигар лагадзанону пӯза афшонда меоманд. Гӯё дунё дасти онҳо буд, гоҳ-гоҳе бо садои баланд ҳангос зада, дараро ба сар мебардоштанд. Чун заъфи модӣро ҳис кард, Хокбоз беирода фуқи худро ба пушти вай часпонда, амиқ бӯӣ кашиду ду лаби кашолашро ба ду самт ёзонида, то маъзи чон нашъа бурд. Мазаи хуморшиканӣ камӣ кард магар, дар ҳавои кайф давр зада, кашидаю кушода лагади обдоре ба қафали байтал фурувард. Аз ин зӯрмандии Хокбоз дубора мавҷи хушҳолии тамошогарон ба осмон печид. Охир, ӯ дар гузари худ ҷамоати харонро сарварӣ мекард, ба ин ҳама қофилаи боркаш сарпараст буд! Чун лингзании хари калондимоғ ногаҳон сурат гирифт, байтали очиз яке худро ба пеш кашиду таодулро аз даст дод. Қачоваҳои санг ба пушт ғечида вайро ба ақиб кашид. Аспи модӣро

идораи борро бохт, ду пойи пешаш ба осмон тик шуд ва ҷуссаашро дошта натавониста, пуштнокӣ ба қафо уфтод. Ҳеч имдоде барояш нарасид, хост ҳаллос зада сари по рост шавад, аммо бор сангинӣ кард. Бо вазни худу қачоваҳо ба самти чап якпаҳлу шуда, беист ба нишеби ҷар ғелида рафт. Ҳоли зору гирифтори байтал ба фалокат, дубора гулуи харони мастро ба хориш овард, ин дафъа ҳангоси хурсандиомези онҳо боз ҳам баландтар дар фазои фалак танин андохт...

Қазоро, дар авҷи ҳодисаи рӯйдода аз паси қофилаи борбар сару ёли Шучоъ ва Шабнам ба чашм хӯрд. Онҳо ҳамсафони қасосгири худро дусарӣ ба гузарҳо тақсим карда, худашон аз роҳи Даҳана ба самти маҳалли пулсозӣ мешитофтанд. Ногаҳон иттифоқоти ин чоро дида, хуш аз сарашон парид. Он чиз ба ҳар ду аламовар буд, ки гӯшдарозони бехонумони аз берун омада аспони маҳаллиро масхараю мазоҳ мекарданд, маргу фанои онҳоро дида аз хурсандӣ кулоҳ ба осмон мепартофтанд. Шучоъ пас аз расидан ба ҳамгашти Даҳана, ки ағбаеро мемонд, ҳар як ҳаракати зишти Хокбозро бо чашми сар дид. Дар ҳоле, ки хун ба сараш зада буд, ба Шабнам ишораи «ба пеш!» доду худаш низ бо тамоми неру ба дав гузашт. Вақте ки чорхез зада давида то назди Хокбоз омад, аллақай модиини бечора ба зери ҷар сарнагун шуда буд. Ин ҳолат ва ҳою хуӣ беохири харон ғзаби ўро дучандон зиёд кард. Чун суръати бодро дошт, наистода, ба маҳзи расидан ба улоғи маст, лагади муҳкам ба шикамаш фурувард ва бо авҷи шитоб ба пеш гузашта рафт. Дар ин лаҳза аз қафо Шабнам низ онҳоро дарёфт ва амали рафиқашро такрор карда, аз ҷониби дигар лагади ҷонгире ба шиками Хокбоз кӯфт. Аз ин ҳамлаҳои ғайричашмдошт на фақат Хокбоз, ҳамчунин тамоми харони борбару роҳбалад дар ғафлат монда худро гум карданд. Кайфи сархар, ки бо шамидани аспӣ модиин ханӯз пароканда нашуда буд, яке аз байн рафт. Чун кавораи бузургу лингҳои қавӣ дошт, бо зарбаҳои ногаҳонӣ аз по

дарнарафт. Ба ду самт сахт калавида монд, вале боз ҳам сари чо истод. Чун дид Шучоъ аз роҳ баргашта дубора ба сӯяш ҳамла меоварад, дарҳол худро ба канор кашид ва гардани баландашро ба боло бардошта, дуруст аз мобайни гӯши асп газида гирифт. Шучоъ ин дафъа нарасид ба вай линг партояд, бо тамоми ҷон сарашро алвонҷ дода, саъй кард гӯши асирашро аз зери дандонҳои хар, ки мисли анбур гоз мегирифт, раҳо созад. Ҷони асп ба дард омад. Аз даври лабу лунҷи Хокбоз бошад, беист хун мечакид, аммо намехост гӯши самандро раҳо кунад. Дар ҳоле, ки қабат-қабати якдигар ба пеш меҳазиданд, Шабнам ба пас гашт ва йӯрғазанон ба имдоди асп шитофт. Вай бо ҳавли ҷон, ҳамаро дар шигифт андохта, бо дав омаду ду пой ба рӯи сурина хар гузошт ва сумҳои шахшӯли худро халонда, ҳарчи ҷон дошт, ба тани гӯшдароз фишор овард. Хокбоз дар пушт дарди ҷонкоҳеро ҳис карду ноилоч даст аз асп бардошт, даҳонашро боз карду гӯши хуншори Шучоъро ба ҳоли худ гузошт. Шучоъ каме пештар гузашт, аз ниҳояти дарди ҷонсӯз сар ҳам карда каме таваққуф намуд, вале зуд ба худ омад ва бо ҷаҳд дубора ба ақиб баргашт. Дигар вайро шинохтан амри муҳол буд, аз фарти асабоният ба ҳашм омада, чашмонаш хунину дандонҳои калон-калони сапедаш гӯё дар беруни пӯза менамуданд. Бо ҳамон ошуфтагӣ шихаи баланде сар дод ва ду пойи пешашро ба осмон бардошта, то ҷое, ки ҷон дар рамақ дошт, бо поҳои ҷуфтшуда ба сари Хокбоз фурувард. Хари гирифт, ки бе он ҳам дар зери тазйиқи Шабнам монда буд, дигар билкул мувозанатро гум кард, ҳар чӣ дар олами рӯшноӣ буд, чун ғилдиракҳои ароба дар даври чашмонаш ҷарх мезад, ҷуз шабаҳҳои сиёҳӣ дигар чизеро намедид. Ин зарбаи муҳликоваре буд, ки батамом худро гум кард ва бо ҳамин ҳолати залил ҷуссаи шикамдори гарданбаландаш ба таҳи ҷар сарозер рафт. Харҳои пасу пеш, ки то ҷанде пеш даҳони бефаровези худро ба осмон бардошта, шикамҳояшонро дошта шодмонӣ мекарданд, гӯё ки аз осмон ба сарҳояшон

санг борида бошад, беовозу дар худ гирифта ба ҳар гӯша паноҳ бурданд. Танҳо хару аспони бордор роҳи худро ба самти коргоҳи пулсозӣ идома доданд, намехостанд аз ин бештар дар зери бори сангин маҷаз шавад...

* * *

Аз гурӯҳи ошӯбгар ду аспии неруманд бо исмиҳои Уқоб ва Баҳром барои назорати гузарҳои Якрону Раҳвор гумошта шуданд. Онҳо сахари барвақт, бо дилҳои беқарору оғуштаи боди исён ва қасосхоҳӣ ба маҳалли қорзори нав давида омаданд.

Дар қанори рӯди қамарзи Хурӯшон, ки аз марзи гузарҳои Якрону Раҳвор гузашта обашро ба рӯди Зарнисор мерехт, бо дастури Рахш ба бунёд қардани тавилаи бузурге оғоз намуда буданд. Инро махсус барои харони тозамода месохтанд. Қорҳои сохтусози ин хархонаро Шабдез сарпарастӣ мекард. Аз ин рӯ, вай гузари Симгунро гузошта, бо Пашмина дар қисмати болооби Хурӯшон дар тавилаи хушсохти муҷазе масқун шуд. Қори ба уҳда гирифтаи вай аз тарҳи пулсозӣ қамтар набуд. Дар ин ҷо ҳам мебоист нуруи қалони қориро ба истифода бигиранд. Аз ин хотир, барои роҳандозӣ ва назорати қорҳо ба ёрии Пашминаш, ҳарчанд ҳомила буд, хеле ниёз дошт. Мехост бо дастуи худ қорҳои тавилаи навро сохта гирад.

Шуҷоъ аз ишқи Шабдез оғоҳ буд ва ба ҳубӣ медонист, ки маъшуқайи вай Пашмина бо вучуди табиати мулоимаш, хеле зарангу найрангбоз аст. Аз ин рӯ, ба ҳамразмони худ таъкид қард, то ки ба хурдтарин руҳдоду доду гирифтӣ рафтӣ омадҳо тавачҷӯх намоянд. Уқоб ва Баҳром, ҳамон тавре ки гумон мебарданд, баробари наздик шудан ба маҳалли сохтусоз, аспони борқашро дида монданд. Дар қанори аспони солманд тойҳои ду-сесола низ по чида-по чида қачоваҳои пури санг ва лингаҳои ҷӯбу найро мебарданд. Таачҷубовар он буд, ки қандин қар дар атроф ва дар марғзори соҳилҳои Хурӯшон ба майли хотир гаштугузор мекарданд. Ин манзараи хунук қар

дуру ба фиғон овард. Бо ғзаби рӯйрост қулоч кашида ба самти харони озод давиданд. Аз ду чихат, ҳар чи маркаби бесар буд, ба як чо чамъ оварда, бо шиҳакашиҳои баланд ва сару позаниҳои бераҳмона онҳоро ронда то назди анбори боргузорӣ бурданд. Давутози харону ду аспи таъқибкунанда ба дараҷае сахт буд, ки гирду бар батамом оғуштаи гарду хок шуд, бӯзинаҳое, ки омодаи боргирии сутурон меистоданд, аз ниҳояти боди шадиди олуда сару суратҳояшонро баста, дар ҷойҳои худ ништа монданд. Баробари расидан ба назди онҳо, Уқоб дод зад:

– Барои чӣ танҳо аспон бор мекашанд?! Пас, ин ландаҳурҳо чӣ қораанд?!

Бӯзинаҳо ҳанӯз ҳарфе назада, аз миёни гӯшдарозон як модахари болобаланд пӯзаашро афшонда ар-ар садо баланд кард ва гуфт:

– Шумо чикораед, ки ба мо зӯри мекунад? Мақоматон аз Шабдези раҳбар ҳам болотар аст магар?

Уқоб тоқати шунидани ин эътирозро надошт. Бе истиҳола ёли худро афшонда, ғзабнок ба болои ҳар чорҳез зад. Лаҳзаи чашм кушода бастан нагузашту аз зарби линги ӯ модахар бо он кавораи бузургаш ба замин яксон шуд ва дар паҳнои хокбод чанд бор ғел зада рафт. Харҳои дигар низ аз тарси шаллоқ хӯрдан ба тарафи муқобил дуртар гурехтанд. Уқоб бо ин зарба қонеъ нашуда, бори дигар ҳар ду пойи пешашро ҷуфт карда, бо тамоми неру ба синаи хари ғелида фурувард. Модахар ҷаҳор по дар осмон беист ларзида-ларзида по афшонд ва дигар ба худ наомада аз ҷунбиш монд. Саркоргари бӯзинаҳои борзан бо дидани ҳоли низори вай бо овози кам ба ҳамраҳони худ гуфт:

– Мурд.

– Ҳар харе саркашӣ кунад, ба ин ҳол гирифта хоҳад шуд! – то омадани ҳамроҳи худ шердилона ба сухан даромад Баҳром ва ба ҷониби бӯзинаҳо рӯ оварда афзуд: – Мо дигар набинем аспҳо кор кунанду харҳо кайфу сафо!

Ҳамон нафари саркоргар гуфт:

– Бубахшед, мо аз Худо мехоҳем, ки улоғхоро ба боркашӣ андозем. Барои худамон ҳам боргузорӣ ба хар ду баробар осонтар аст! Афсус ки Шабдези мӯсафед аз гапи Пашминаи дӯстдоштааш намебарояд...

Баҳром гуфт:

– Шумоҳо як умр нони моро хӯрдаед! Наход ки имрӯз ба рӯямон по гузоштан мехоҳед? Пас, он ҳама рафоқат кучо шуд? Ба гӯшдарозони дайдуи дирӯзномада раҳматон омад?

– На, ин тавр нест! Ҳақиқат ин, ки мо ҳамеша дастури сарварамонро анҷом додаем.

– Яъне, агар сарваратон гӯяд, худатро аз бом парто – мепартоӣ?

Як лаҳза хомӯшӣ ба миён омад. Бӯзинаҳои дигар низ гоҳ ба саргурӯҳи худ, гоҳе ба Баҳром чашм дӯхта, бо дудилағӣ надонистанд чӣ ҷавобе ба асп диҳанд. Фурсате гузашту як бӯзинаи пир, ки аз ниҳояти қадди хамаида нуқи ангуштонаш заминро мехарошид ва ду синаи овезонаш ба мисли халтаҳои дӯғ чунбида меистоданд, хайратангез пурсид:

– Шумо чӣ мефармоед, ба дастурҳои Шабдез гӯш надихем?

То ин ҷойи суҳбат Уқоб низ баргашту омад. Аз дасти ошuftагӣ наметавонист сари чор по қарор гирад. Агар Баҳром ишораи ором бошро намекард, омода буд дубора ба сари харҳои дигар ҳамла оварад.

– Ҳадди ақал, дар паҳлуи аспон ба ин харҳои дайду низ бор занед! – ба бӯзинаи пир рӯ оварда гуфт Баҳром.

– Барои чӣ инҳо ба фароғат машғуланд, наметавонед чамъ карда ба сари бор биёваред?

Уқоб тоқат накарда давида омаду чилави ду байталро, ки тоза қачоваҳои онҳоро бо санг пур карда буданд, гирифт ва ба саркоргари бӯзинаҳо амр дод:

– Ҳамин ҳозир инҳоро аз бор озод кун! Имрӯз дигар аспе бор намекашад, фаҳмидӣ чӣ мегӯям?!

Саркоргар бо ҳарос ҷавоб дод:

– Ба чашм! Дигар ба аспон бор намезанем!

Тамоми бӯзинаҳо аз нав ба кор часпиданд. Дар як фурсати кӯтоҳ ҳама харони хурду бузурги чамъшударо ба зери бор кашиданд. Пайи ҳам дулингаҳои най, ҳодаю чӯбҳои вассагию болорӣ, санги қачоваҳо, ҳезумҳои тару хушк ба пушти ғӯшдарозоне, ки то ин дам дами роҳату осудагӣ мезаданд, боргири шуд ва қофилаи нави харони борбар ба ҷониби маҳалли сохтмон роҳ пеш гирифт. Танҳо пас аз роҳ уфтодани корвони харон Уқобу Баҳром аз кори худ мамнун, ба ақиб гаштанд ва ба тарафи рӯди Зарнисор, ки қарор буд бо дӯстони худ дар маҳалли пули нав мулоқот кунанд, чорҳез заданд.

* * *

Чун корд ба устухон расид, косаи сабр лабрез шуд. Аспони худогоҳ дигар тоқати дидану шунидани ҳаловат ва ар-урҳои шодиомези харонро надоштанд, ҳар талоше аз дасташон меомад, бар зидди онҳо анҷом медоданд. Бо дастури Шучоъ се аспи исёнгар ба самти гузари Бодпой сарнишеб шуданд. Дар он ҷо модахари пир – Аҳрами хабаркаш бо дастаи курраҳо нишеман гирифта буд. Рустодор Раҳш бо машварати Ғӯшдароз барояшон тамоми шароитро фароҳам кунанд. Дастур дод, ки то бузург шудани курраҳо ҳеч ҷонваре ба онҳо кор нафармояд. Якчанд бӯзинаи хидматкор низ хӯрду хӯрок ва имкониҳои хобу хези онҳоро таъмин мекарданд.

Се аспи якрон, ки ғӯё бо қадду басти шабеҳ, сурхрангӣ ва ёлу думҳои сапед мисли сегоник ба назар метофтанд, ҳанӯз равшании Офтоб надамида вориди гузари Бодпой шуданд. Ғӯшае бо манзараи дилкаш, буттаю арчазори сарсабз... Боди маҳину диловез баданҳоро навозиш медиҳад, садои шар-шари муназзами об мисли мусиқии ноз ба ғӯш менишинад... Воқеан, хилватгоҳест холи аз ҳама ташвишҳои рӯзгор!

– Вах, чи сафою чи навое, хуш ба ҳолатон, ғӯшдарозони хуштақдир! – садо баланд кард аспи пештоз Шабоҳанг. – Хурду калон бо сохтусозу гирумони зиндагӣ овора, инҳо

ғарқ дар ҳавои роҳату фароғат шудаанд, хуш ба ҳолатон!

Дар идомаи сухани ӯ ҳамроҳаш Ҷавлон бо илҳом илова кард:

*Ба изни Худои сабури алим,
Расидаст як хар ба ҷойи азим!*

Рафиқи сеюми онҳо Паланг натавонист ҳашми худро ниғаҳ дорад. Бо кибри ҳамешагӣ сарашро ба осмон ёзонда шиҳаи тӯлонӣ кашид ва бо зарда гуфт:

– Мисли ин ки хонаи падарашон аст, курраҳои лаин! Инҳоро аз як сар бояд зада маъюб кунем, афту ангори зишташон ҳамчун теғ то ҷигар мехалад!

Шабоҳанг фавран аз роҳи муросо овоз дод:

– Не, ҳаргиз ин корро нақун! Паланг бояд бо шеру палангон биразмад, на бо бачаякони онҳо. Мо ба қасди Ахрам омадаем, он хабаркаши ҷосусро сар занем кифоя аст.

Ҳар се ба дав гузаштанд. Ба маҳзи пайдо шудани онҳо дар чаманзори асосӣ, курраҳои форигбол ба ҳарос уфтоданд ва ҳамано думҳои хурди худро ҳода карда, пойҳои кӯтоҳи аллакай фарбеҳшудаашонро дар бағал гирифта, ба чор сӯ парешон шуданд. Чанд курра мустақим ба ҷониби хиргоҳи Ахрам фирор карданд, ки мақсади аспон ҳам он ҷо буд. Аз талотуми ногаҳонӣ Ахрами хоб ба худ омад, аз паси курраҳои ларзону ҳаросон меҳмонони ноҳондаи ҳешро диду дар шигифт монд. Кавораи вазнини худро аз рӯйи коҳу бедаҳои хушк бардошта, бо шитоб ба пешвозашон баромад. Аспҳо вайро ҳалқасон печонида гирифтанд, нагузоштанд, ки ҳатто як қадам аз назди хиргаҳ дур равад. Модахари пир чашмони хунгирифтаи аспонро дида ба изтироб омад, дарҳол аз зеҳнаш гузаронд, ки онҳо дар пайи қасос ҳастанд. Ба хогири кумак хоستان буд ё аз тарс, беихтиёр саҳт-саҳт сару гардан чунбонида ба ҳангос даромад ва дар ҳоле ки тамоми баданаш то бучулакҳои по меларзид, лабҳои кашоли дурушташро кеш дода гуфт:

– Шумо чӣ меҳоҳед аз ман... Оё медонед, як тори мӯям кам шавад Ҳазрати Раҳш ҳамаатонро ба чоҳи дӯзах меафканад? Номардӣ нақунеду ба роҳи худ равед...

Дар ин ҷойи сухан лагади сангини Паланг ба фукаш фу-ромад ва ҳарфаш дар гулу монд. Ҳанӯз сарашро боло накарда буд, ки суми оханини Чавлон ба рӯйи бунаш нишаст. Хари пир саҳт калавиду науфтод, вале ҳамон лаҳза гӯё бо путке ба паҳлуяш заданд, ки таодулро гум карду ба замин парчин шуд. Шабоҳанг аз зарбаи додаи худ мамнун ором-ором қадам ниҳода ба канор рафт. Ду ҳамроҳаш низ аз кӯфтан даст бардошта ба самти ӯ гузаштанд. Ахрам ба хок жӯлида, беҳушу беҳаёл дар замини хушк, ки алуфаҳояш аллакай зарду заҳир шуда буданд, уфтода монд. Курраҳо то як санг роҳ гурехта, аз пушти дарахту буттаҳои боғ манзараро тамошо мекарданд. Ҳеч намефаҳмиданд, ки чаро сарварашонро аспон лату кӯб мекунанд.

– Ҳамин лаънатӣ ба ҳаёти бародари бузургамон Ёлдор зомин шуд, – ҳанӯз аз ғазаби худ нафуромада гуфт Чавлон, – то замоне, ки ин хабаркашҳои манхус ҳастанд, мо рӯзгори ором нахоҷем дошт.

Ҳамин дам Ахрами яксоншуда дасту по ҷунбонд, талвосаи хестан кард. Ин ҳаракати бемавридаш дубора хуни Палангро ба ҷӯш овард. Аспи неруманди ҷавон аз ҷойи истод яке чорҳез зад ва бо суръати бод давида то Ахрам расиду чаҳорпо ба болояш част. Модахари пир ин ҳамларо мунтазир набуд, баробари хӯрдани зарбаҳои ногаҳонӣ чандин бор ҳӯқу ӯққунон садоҳои дарднок бароварду дар ҷойи уфтодааш ҷон дод. Паланг нафаси роҳат кашид, шоду мамнун сар бардошта шиҳаи баланди хурсандиомез сар дод. Аз пайи ӯ Шабоҳангу Чавлон низ шодмон шиҳа кашида дар ҷойи истодаи худ ду-се бор давр заданд. Бо ин хушҳолӣ ҳар се аз гузари Бодпой хорич ва ба сӯйи коргоҳи пулсозӣ раҳсипор шуданд. Онҳо, ки сарболо ба ҷониби мағриб мерафтанд, Офтоби зарринтоб нурҳои беохири худро аз пушт ба сару дӯши аспони пирӯзманд мепошид. Дар қафо курраҳои бесаробон ҳайрону музтар ва чанд нафар бӯзинаи хидматкор бо завқу шӯри беинтиҳо дар чаманзори гузари Бодпой монданд...

* * *

Коргоҳи пулсозон пурсарусадод аст. Бештар ҳаёҳуи бӯзинаҳо гӯшхоро кар мекунад. Онҳо дар миёни рӯди хушк даст ба даст дода, ба болои пояҳои муҳкам чӯбҳои болорӣ ва ба таври кӯндаланг васса дармечинанд. Як гурӯҳ дар пушти вассакорон қарор гирифта, зич карда, даста-даста пояҳои хушки найро мехобонанд. Аз қафои онҳо низ чанд дастбакори дигар аз рӯйи қабати най гили нимпаз мерезанд ва беист бар рӯйи гил роҳравон ин лояи охирро сахту сифт мекунанд. Бӯзинаҳо сари оби рӯдро устакорона ба дигар самт гардонида буданд. Акнун оби рӯди пурхурӯши Зарнисор ба чӯйбори тангбари муваққатан кофташон чап дода, пас аз садӯ анде қадам чараёни худро дубора дар роҳи аслиаш идома меод. Аз дасти шавқуну ҳаёҳуи издиҳоми машғул ба кор, садои об қариб ки шунида намешавад...

Суфаи баланду паҳни канори рӯд маҳалли боздиди сарвари пулсозон Қозӣ Пайкондам аст. Ҷбодикқат рафтуомади хару аспони боркаш, қору тараддудҳои бӯзинаҳои хидматқорро, ки фуқовардани борҳои расида, сохтусозии пул, омадасозии обу алаф ва наҳори ҳашарчиёноро анҷом меоданд, назорат мекунад. Гӯшдароз низ дар паҳлуи ӯст, беист ба замин по мезанад, ҳарчанд ҳеч пашаю ғӯрамагаси музоҳим нест, сару гӯшҳояшро алвонҷ дода меистад. Ҳар гоҳ мекид, аспе қачоваи сангу шағал ба пушт дорад ё ароба мекашад ё чӯбу най мекашонад, хурсанд шуда, дар вучуди худ роҳату ҳаловатеро ҳис мекард. «Худоро шукр ба ин рӯзҳо ҳам расидем, – аз дил меғузаронд вай, – бояд қоре қунем, ки ин аспҳои аз худ рафта бо ҳама авлодашон ба навқарии мо гузаранд. Ҳа, феълан каме зуд аст, набояд шитоб қард, аввал ба боварии Раҳши пир бояд даромад. Ҳар гоҳ гузархоро пурра соҳиб бишавем, он вақт ба сарварӣ хоҳем гузашт...» Қозӣ Пайкондам бошад, аз ин дарундории хари пешқор хабаре надохт. Ҷро чун мулозими содиқ қабул қарда, дар чехрааш наҷотбахши Раҳши бузургро мекид ва ба мисли

рустодор бо тамоми вучуд орзуи ба он соҳили Зарнисор расиданро дар дил мепарварид...

Дар байни чӯшу хурӯши кор ногаҳон бо шӯру валвала сару ёли Шучоъ ва аз дунболи вай лек-лекон Шабнам пайдо шуд. Ҳар ду то назди суфаи назорат омада, дар ҷойи худ даврзанону чанде по ба замин кӯфтанду ором шуданд. Дар канори тӯдаи аспони боркаш беихтиёр нигоҳи Шучоъ ба соябони тӯлонӣ уфтод, ки дар он ҷо як гала хар бо нӯшхор кардани алуфаю шӯраҳои хушк ва кумур-кумур чавидани чав машғул буданд. Хун ба сараш зад, тоқат накарда шихаи ҷонсӯзе ба осмон сар дод ва ба ҷониби Пайкондаму Гӯшдарози шигифтзада рӯ оварда бо тамоми овоз гуфт:

– Эй қозии адолатпеша! Адлу доде, ки ҳамеша аз он ёд мекуни, ҳамин аст?! Ин ҳама гӯшдарозро барои истироҳат ҷамъ овардӣ? Дунё ворона шудааст, бародарони мо ҷи гуноҳ доштанд? Чаро ҳама кори сангин ба дӯши аспон аст? Ин ҷӣ бедодие дар ҳаққи мост?!

Дар айни замон Шабнам низ сар боло кард ва азбаски дар миёни аспон ба мисли Ҷавлон бо суханҳои шоиронааш шуҳрат дошт, суханаширо бо ин мисраъҳо оғоз кард:

*– Харон бо харият ачин гаштаанд,
Харон ҳокими ин замин гаштаанд?!*

Қозии бузургвор, мо аз шумову сарварон ҳеч гоҳ ин гуна умед надоштем! Болои ин ҳама боркашӣ, чанде аз ин гӯшдарозони бефаросат дӯстони моро мазоҳ мекарданд, хандаю садоҳои масхараомезашон осмонро мегирифт, ҳатто ба номусашон расида бетарбиятиҳо мекарданд. Хуб шуд, ки мо бамавқеъ расида омадем ва адаби Хокбози бетамизро додем!

Қозӣ Пайкондам каме пештар омад ва чашмҳои калони худро калонтар боз карда, нӯки фукаширо ба боло кашида, каме бо итоб ба сухан даромад:

– Магар воқеае шуда, ки мо беҳабарем? Ин ҷӣ доду бедодгарист?!

– Шумо аз корҳои дунё беҳабар, – шӯраш нақоҳида гуфт Шучоъ, – ду аспи неруманди боркаши моро ин касифон ба он дунё фиристоданд! Лутфан биравед, устухонҳои онҳоро аз чари Даҳана чамъ кунед! Гӯё коре нашуда, худро ба нодонӣ мезанед, магар ин ҳама кайфу сафо фақат барои харон равост? Дар дами фуқатона-а!

– Бисёр гап мезанӣ, Шучоъ! – дигар сабри Қозӣ Пайкондам низ кам-кам сар мерафт ва ба хусус, радду бадал шудани ин ҳама гуфтугузор дар назди Ғӯшдароз, ки аз дӯстону гумоштаҳои наздики рустодор буд, ӯро ба таҳлука овард. – Ё ҳафа шав, ё ман ҳафаат мекунам!

Тайи муддате, ки дар байни аспон ҷарру баҳс авҷ мегирифт, аз чор сӯ харони хурду калон, ки шохиди ҳодисаҳои ғӯшношунид шуда буданд ва ҳамчунин ёварони Шучоъ аз маҳалҳои амалиёти худ дар назди коргоҳи пули Зарнисор чамъ омаданд. Фурсати як думбардорӣ нагузашта, доду фарёди берабту ғалоғулаи ғӯшгир ба фалак печид. Сағ соҳибашро намешинохт: аз як сӯ харону курраҳо фиғону ҳасраткунон дод мечустанд, аз ҷониби дигар, аспони худогоҳ шиҳакашон ба сари Қозӣ Пайкондам ва чанд сар аспи муҳофизи вай, ки аллакай дар гирдаш ҳозир шуда буданд, озодӣ аз корҳои вазнинро дархост менамуданд.

Қозӣ Пайкондам маърақаро барои худ танг дид. Вақте ки шикоятӣ харонро дар хусуси кушта шудани ғӯшдарозони «беғуноҳ» шунид ва дар ҷиҳати муқобил низ исёни аспонро медид, дигар ҳарфе назада, ба Ғӯшдароз ишораи рафтан кард ва дар ихотаи муҳофизон сар ба ҷониби фарози деҳа, ба тарафи гузари Симгун бурданд. Дар воқеъ, онҳо бе пӯшт-пӯшт аз майдони мунозираю муҳориба гурехта дармерафтанд. Аз ин амали қозӣ Шучоъ мутанаффир шуд, ба ҳамраҳони худ гуфт:

– Бубинед, кор ба кучо кашид, қозии «адолатпеша» фирор мекунад!

Ба сухани ӯ Шабнам ҳамовоз шуда афзуд:

*Ай дӯст, биё, ки зарпарастӣ накунем,
Дар ҷамъи дурӯғ сарпарастӣ накунем.
То касби мақому сарвату моли ҳаром
Мо хар нашавем, харпарастӣ накунем!*

Аспон як лаҳза аз ин гуфтаи шоирона ба завқу ҳалҳала омаданд...

Дар ин миён кори пулсозӣ фалаҷ шуд. Бӯзинаҳо аз шӯру мағали ба похеста дар чодари биму ҳарос печида, ҳама корро раҳо карданд ва ба гӯшаю канор паноҳ чустанд. Дар соҳили рӯд, дар атрофи суфаи боздиду соябони тавил бошад, қиёмат-қоим ба амал омад. Галаи харон низ дигар аз гӯшдарозони малӯлу сарбазери дирӯза иборат набуд, ҳама дар канори ҳам ба қиём хестанд. Такопӯю талотӯби гӯшношуниду чашмнадид ба амал омад, афту дарафти бесобиқаи харону аспон рух дод! Азбаски ҷамъияти харон бисёр буд, аспони худогоҳ торафт таҳти лату кӯби бештар қарор гирифтанд. Шучоъ пай бурд, ки дар ин гуна вазъият аслан имкони муқобилат кардан мавҷуд нест, бо овози баланд ва ба шеваи худ дод зада аспонро ба фирор хонд:

– Бародарон! Ҷонамон азиз аст, зуд бошед, аз ин майдони дӯзах мебароем! Ин харони лингпарто аз худ рафтаанд, мо дафъаи дигар дамашонро паст хоҳем кард! Дигар илочи занозанӣ надорем, фирор кунед!

Бо ин даъват аспони саркашу исёнгар ҳар гуна зарбу лат ва гозгирию фишорҳои харони аз ҳавои ҳамдигар мастшударо таҳаммулкунон, бо пойи ланг, бо гӯшу думи порашудаю гардану баданҳои захмию хуншор базӯр аз майдон ба канор баромаданд. Дар паҳлуи Шучоъ, Шабнам, Уқоб, Баҳром, Шабоҳанг, Паланг ва чанд сар аспидигар танҳо Ҷавлон ба чашм намерасид. Ҳангоми роҳи фирорро пеш гирифтанд Паланг дар канори Шабоҳанг дав-давоно бо ҳасрат ба забон омад:

– Афсус дӯсти шоири мо дар таҳи пойи ин ҷоҳилони ночинс монд. Лаънатихо ҷунон маҷақ карда бо лингҳои тарошаашон кӯфтанд, ки имкони начот додан наёфтам. Дар он набард фақат дуто маркаби золиро аз по даро-

вардам, дидам, ки зӯри мекунанд, базӯр чапғалат дода, худро ба канор гирифтам.

– Шукр кун, ки аз он қаҳаннам чонамон дар амон монд! – ҳамоно садо баланд кард Шабоҳанг ва то хеле чо дур рафта дарёфтанд, ки чонваре аз қафо намеояд, ором шуданд. Шабоҳанг бо мароми худ роҳ гашта дар давоми суханаш гуфт: – Оқибати эрка кардан ҳамин, ҳанӯз се рӯз нагузашта ба болои сарамон баромаданд. Қозӣ ба рустодор чӣ мегӯяд – Худо медонад. Инҳо аз худ рафтанд, дигар ба мо рӯз нест, ба фикрам.

Шучоъ суханҳои ҳамраҳони худро шунида бо қотеият гуфт:

– Мо ҳам шикоят мекунем ва ҳам эътироз. Агар рустодор ба ҳарфамон гӯш кард чӣ хуб, агар чомаашро чаппа пӯшаду чазо муқаррар кунад, гила аз худаш! Аз ин чо мегурезем, паноҳгоҳе ёфта чомеаи худро месозем. Тарафдоронро гирди худ чамъ меоварем, ба хусус, аз бўзинаҳо як тӯдаи ҳамрозу ҳамдастро бояд ташкил дод. Бо ёрии онҳо гоҳ-гоҳ шабехунҳо зада зиндагиро барояшон ҳаром мекунем. Он вақт додашонро ба Кайвон гӯянд!

– Бояд хушёр бошем, нашавад ки сарнавишти Ёлдо-ру ҳамсафонаш ба сарамон ояд, – ба суҳбат ҳамроҳ шуд Шабнам. – Рустодор неруи бисёр дорад, агар кор ба но-сериаш гирад, моро яксон мекунад!

Шучоъ билофосила афзуд:

– Худо ниғаҳ дорад, ҳамин гапи наҳсро шамол аз даҳонат барад! Имрӯз мо амалиётамонро ба наҳви аҳсан анҷом додем, боракаллоҳ ба ҳар яки шумо! Ба гумон аст, ки имрӯз ақсуламале зидди мо нишон диҳанд. Ба ҳар қароре оянд, фардо маълум мешавад. Мо акнун ба Ниҳондара бармегардем, бояд барои рӯзи дигар омодагӣ бузинем. Бидавед!

Гурӯҳи аспони худогоҳ гарду хоки пайроҳаҳои дехаро ба осмон бардошта, гузарҳоро миёнбур карда, аз доманакӯҳҳои самти машриқ ба пушт, ба тарафи Ниҳондара гузашта рафтанд. Мебоист дар нишемангоҳи махфии худ паноҳ бурда, шабро ба рӯз расонанд...

* * *

Дар гузари Симгун гӯё рӯзи маҳшар барпо шуд. Аз паси Қозӣ Пайкондаму Гӯшдароз пайихам харони ба шӯромада, ҳатто як тӯда аспу бӯзинаҳо, ки гӯё ҳаловату роҳаташон аз чанҷолҳои ахир барҳам хӯрдааст, бо шӯру валвала ба даргоҳи рустодор фуру рехтанд. Раҳши бузурговор бо он ҳама обрӯву шаҳомату сиёсаташ наметавонист бо як-ду ишора онҳоро хомӯш кунад. Ҳангосу ар-арҳои берабти дурудароз аз сангу харсангҳои дара акси садо дода, дуруст дар гӯши ӯ менишаст, ки ҳатто ҳис намекард овозаш аз даҳонаш мебарояд ё не. Танҳо пас аз он, ки ду-се муҳофизи тануманди вай худро ба миёни тӯдаи исёнгарон зада, ба гардану фуки бефаровези чанд гӯшдароз фуруварданд, сарусадои гала коҳиш ёфт ва як кам оромӣ ба миён омад. Раҳш бо итоб ба Қозӣ Пайкондам рӯ оварда пурсид:

– Чӣ хабар, қозӣ, ин чӣ бедодгарист?

– Рустодори аъзам, ҳеч намефаҳмам ба аспони мо чӣ мариэе расидааст! Ҳар қадар онҳоро чазо диҳем, ҳамон қадар бештар гарданкашу нофармон мешаванд. Мебинам, ки муҷозоти Ёлдору ҳамраҳонаш низ барояшон дарси ибрат нашуд.

– Дубора бар сари бародарони гӯшдароз давиданд? Боз кадом саркаш ҷуръат кард ба ин?

– Ин дафъа аз ҳад гузаронданд, рустодор! Ҳамон аспоне, ки ҳамеша ситоишашон мекардед – Шучоъ, Шабнам, Уқоб, Паланг, Баҳром, Шабоҳанг, Чавлон чанд сар ҳайвони худсарро ба худ ҳамроҳ гирифта ба сари дӯстонамон тохтаанд. Дар ҳама гузарҳои поин бедодию ҷабру зулм роҳ андохтаанд...

Дар миёни сухани қозӣ Гӯшдароз бо изтироб илова кард:

– Моро бубахшед, рустодори бузург, агар медонистем, ки мо боиси нороҳатии ҳамдеҳагонатон мешавем, ҳеч гоҳ дар ин ҷо наемондем. Дигар, давра бароямон танг шудааст барин, бо ин ҳол ҳатто як рӯзи дигар наметавонем дар каноратон бошем.

– Ту чиҳо мегӯӣ, бародар? Қавлу қарори мо ма-

гар ҳамин буд? Ин тарафи корро ба ихтиёри ман гузор, лаҷоми ҳар як нофармонро кашида мемонам! Ўҳ, лаънатихои якрав, гумон кардаанд дунё бесоҳиб аст!

– Не, не, ба хотири мо бародарони худро азобу азият надихед, ман аслан инро намехоҳам! – хеле зиракона бо нигоҳҳои андӯхгин изҳор кард Гӯшдароз. – Чанд бор ин воқеа рух дод, тоқат кардем, вале ин бор... – Гӯшдароз вонамуд кард, ки хеле маҳзуну ғамгин аст, бо овози камтар афзуд: – Кушта шудани Хокбоз, Аҳрам ва чандин бародару хоҳаронамон моро ба таҳлука овард. Афсус, ки дар ин ҷо ҳам осоиш наёфтем. Ба мо иҷоза диҳед ҳарчи зуд ба мулки худ баргардем, намехоҳам балои бадтаре ба сарамон ояд...

Рахш барошuft. Аз ғояти ғазаб пӯсти кашоли сураташ то беҳи чашмонаш кашида ва гӯшҳояш тик шуданд, аз нав бо ситез ба Қозӣ Пайкондам рӯ гардонд ва бо арбада гуфт:

– Ҳамеша ба ман гузориш медодӣ, ки тамоми корҳо рӯ ба роҳ аст, пас, ин ноумедӣ чарост, ин эътироз барои чӣ барпо шуд? Кучоянд нозиронат, кучо шуданд муҳофизони гузарҳо? Чаро аспон ин номаъқулиро кардаанд?

Қозӣ бори аввал ба чунин ғазаби рустодор рӯ ба рӯ мешуд. Гарчи бо шучоати ҳамешагӣ ва виқори доимӣ дар байни аспон як сару гардан боло буд, базӯр сухан ба лаб чид:

– Ба гуфтаи Шучоъ, мо беадолатӣ мекардаем, харонро гузошта аспонро ба кор кашидаем...

– Ҳо-о, ин тавр гӯй? Барояш нафаҳмондӣ, ки шиори мо «бародарӣ – баробарӣ» аст?

– Фурсати фаҳмонидан нашуд, рустодори аъзам. Наздик буд ҷамоати хару асп ба сарамон фуру резанд. То ин ҳад талотӯbero дар ҳаёт намедидам...

– Тарсидам, гӯй... Вой бар ҳоли мо, вой бар ҳоли мо барин аспони тарсу! Имрӯз бо ин рафторат устухонҳои пӯсидаи аҷдодро ба ларза овардӣ, қозӣ! Агар ту – бо ин ҳама савлату мақом аз як ҳамла битарсию фирор кунӣ, дигарон чӣ кор кунанд?

– Бубахшед маро, нахостам хунрезӣ шавад...

– Хунрезӣ бошад, акнун мешавад! Алмос, Шер,

Наҳанг, Наванд! – ногаҳон ба самти аспони муҳофизи худ рӯ гардонда дод зад Рахш. – Зуд бошед, як даста аспичолоку қавиро чамъ кунед, ҳамин шаб ба сари он золимонии саркаш бидавед, яке намонда ҳамаро асир бигиред ва ба назди ман биёваред! Ҳар кадом гардан тоб надихад, бикӯбеду ба ҷаҳаннам фиристед!

– Рустодори аъзам, оташи хашми худро фуру нишонед, медонед, дар вақти ҷаҳл тасмим намегиранд, баъд...

– Ту аз имрӯз пас ҳаққи ҳарф задан надорӣ! Хомӯш бошу бо чашми худ бубин ман чиҳо мекунам!

Қозӣ Пайконидам дам дар дарун монд. Аз ин гуфту-гузор Гӯшдароз хушҳол шуд, хурсандии хешро базӯр пинҳон карда, ба маҳзи ин ки рустодор суханаширо ба поён расонид, яке гардан афрохта, ба сӯйи галаи оромгаштаи харон рӯ оварду бо як арроси омирона гуфт:

– Шумо ҳама ба манзилҳои худ баргардед! Дигар ҳеч зӯрманде нороҳат намекунад, рустодори муҳтарам худашон ҷазои гарданкашонро медиҳад! Зинда бод, Рахши бузургвор!

– Зинда бод!

– Поянда бод, адолати рустодори аъзам!

– Поянда бод!

Тӯдаи беҳисоби чамъомада бо тамоми овоз Гӯшдарозро ҳамовозӣ карданд. Чаро ки бархӯрди рустодор ҳамаро ба шигифт оварда буд, бо гӯшҳои дарозу карнайии худ мешуниданд, ки ӯ харонро бениҳоят дӯст медорад, барояш чи хару чи асп – ҳама якеанд. Бо хушнудӣ гӯшу дум чунбонда, беист ба замини саҳти санглох по кӯфта, гардан афрохта изҳори сипос карданд. Рахши болобаланди фартут низ бо қаноат кам-кам сару гардан афшонда, нигоҳҳои гарм ба чамъ меафканд. Аз самти мағриб Офтоб охири нурҳои заррини худро гӯё фақат аз болои ӯ мерехт, ки ранги баданаш бо намои хос, бештар қирмизу зардгуна ба чашм меофт:

Танаш пурнигор аз карон то карон,

Чу доғи гули сурх бар заъфарон...⁶⁰

⁶⁰ Байт аз Фирдавсий аст

* * *

Дар канори деҳаи Аспобод доманаҳои миёнкӯҳии Ниҳондараро низ чодари шаб пӯшонд. Гурӯҳи пешдасти Шуҷоъ ва наздики сӣ сар аспу тойҳои даванди ҳаводор ва як даста бӯзинаи сарсупурда баъд аз хӯрдани ғизои шом дар майдони хокӣ, ки аз се ҷониб бо қирраҳои кӯҳии пӯшишфта аз харсангҳои азим ихота мешуд, барои истироҳат дароз кашиданд. Танҳо чанд сар аспӣ ба бедорхобӣ хӯгирифта аҳёнан пиф-пиф садо дардода, аз хӯша ва решаҳои хушки гиёҳон кавшакунон қадам мезаданд. Ба ҷуз обшори якмароми рӯди хурдаки Ниҳондара, паноҳгоҳ худро ба оғӯши шаб дода, дигар ҳама сарусадои рӯзонаашро барои фардо зери саргузошта буд. Таҳти ҳавои соф насими сабуке танутӯши аспони хастаю то ҷое абгоршударо мулоим молида мегузафт, ҳама дар худ роҳату осоиши ҷонбахшero ҳис мекарданд...

Посе аз шаб гузашту ногаҳон замин ба ларза омад. Оромии шаб бо тақар-туқурҳои гӯшхароше, ки гӯё девҳо духул мезаданд, иваз шуд. Ҳар як сӯроҳу раҳнаи Ниҳондара бо садоҳои гӯшношуниди аспони ҳори шиҳакаш баста гардид. Паноҳҷустагони имшабаи дараи «махфӣ»-ро гӯё барқ гирифт. Ҳама аз дасти «соиқа»-и нобаҳангом ҷаҳидаю парида аз ҷо хестанд, нимхобу нимбедор сару гардани худро ба чор сӯ заданд. Мехостанд ҷони худро наҷот диҳанд, аммо натавонистанд дур бираванд: онҳоро аз ҳар сӯ мехмонони нохондаи ҷаббор муҳосира карда буданд. Аз миёни торики, аз ҷониби аспони ҳамлавар овози гӯшгире баланд шуд, ки як лаҳза ҳама сарусаддо ба марг рафт:

– Борон! – дод зад сарвари муҳофизони Рахш, ки ба сарпарастии бӯзинаҳои ёвараш амр меод. – Аз як сарҳамаро дастгир кунед! Шуҷоъ, Уқоб, Паланг! Ҳой аспони исёнгар! Ҳеч қадом муқобилат накунад, бо мулоимат сухан мегӯям, сар ба зер аз қафои мо биёед! Ҳар дар-

ду ҳасрате, ки доред, дар ҳузури Рахши бузургвор хоҳед гуфт. Коре накунед, ки мо ба ғазаб биеём!

Аммо аспи сарпараст азми қавии ҳамтоёни ошӯбгари худро нодида гирифт. Фикр мекард бо ин нидою дастур ҳамаро аз паси худ мебарад. Ба маҳзи ин, ки бӯзинаҳо бо бандҳои баланд барои гардан бастанӣ аспони осӣ наздик шуданд, ғайримунтазира, ҳама дар зери зарбу лат монданд. Дар ҳоле, ки бе омодагии қаблӣ афту дарафтҳои таваккули ба вуқӯ пайваст, аз миёни тӯдаи пошхӯрда садои Шучоъ баланд шуд:

– Алмос! Ту бехтарину донотарин бародари мо ҳастӣ! Дар нерумандӣ аз аспи Рустами дастон камӣ надорӣ, бо сапедиат нури чашмҳоро мебарӣ, ҳатто дар ин шаби торик! Бубин, то имрӯз ҳама бароят эътимод кардаем ва дар канори рустодор ба ту низ, ки сарвари муҳофизонаш ҳастӣ, эҳтиром варзидаем. Хоҳишан, ба мо ҳамдастӣ кун, бо тамоми дастаат ба ҷониби мо гузар. Биё, мисли пештар аз як гиребон сар барорем, фуки ин харони тозаодаи мастро бишканем! Онҳо набояд ба мо дастур диҳанд, набояд аз мо боло нишинанд ва бо ҳузури ин ҳама хари борбар, ёрони мо маҷбур нестанд, ки корҳои сангинро анҷом диҳанд...

– Ҳой, ҳой, чӣ жожхойӣ мекунӣ Шучоъ?! – шихаи мазохомезе кашида гуфт Алмос. – Ту маро аз роҳ мезанӣ? Мехоҳӣ мисли худат номарду нонкӯр бишавам? Магар нашунидаӣ, ки гуфтаанд: «Чое, ки намак хӯрдӣ, намакдонро машикан»?!

Шучоъ гуфт:

– Аз ин пас садоқати мо ба ҳеч дарде намехӯрад. Дар камоли дӯстӣ ба гӯшдарозони аблах, сарварони мо ақлҳои худро хӯрдаанд. Онҳо то ҳадде аз харон ҷимоят мекунанд, ки ҳозиранд ҳар як аспӣ гапношунавро тикапора кунанд. Барояшон ҳамхунию ҳамзотӣ муҳим нест, орзуи фатҳи заминҳои нав чашмонашонро кӯр кардааст, ҳоло гӯшдарозони борбару боркаш аз бародаронашон азизтаранд. Ту ки инҳоро хуб дарк мекунӣ!

– Бас аст! – дубора дод зад Алмос. – Бигиред ҳамаро лаҷом занед!

– Алмос, бас кун, ба ғазаб наё! – Шучоъ аслан намехост задухӯрд шавад, саъй кард бо мулоимат фиристодаҳои рустодорро ором кунад. – Шояд имрӯз моро ҳам асир мегиред, муҷозот мекунад, вале аз ёд набарор, фардо сари худат низ ба бод меравад...

Баҳсу мунозира бесамар поён ёфт, ҷамоати аспони саркаш ба муҳориба, ба қасди ҷони ҳамдигар нишастанд. Бӯзинаҳои ёвари ҳар ду гуруҳ бо мушкили аз майдон даррафтанд. Маҳтобшаби пурситора равшани дар зер дошт, бо ин ҳол, аспҳо якдигарро гоҳе шинохтаю гоҳе таваккули ба гарданзанию лингпартой дароманданд. Бо вучуди истодагариҳо, фурсати зиёде нагузашта мағлубияти гурӯҳи Шучоъ чун оби соф равшан шуд. Дар воқеъ, магар мешуд бо аспони қавихайкалу тануманд ва дар набарду талошҳо обутобёфтаи муҳофиз муқобилат кард? Ҳар як лингзании онҳо ду-се аспро аз по дармедовард, бо як гардан афшондан чанд аспи рӯ ба рӯ омадаро ба замин сарнагун месохтанд, бе муболиға, дар муқобили лағадқориҳои онҳо солим мондан муъҷиза буд! Шучоъ ва дӯстонаш дарёфтанд, ки ин майдони масоф барояшон ба аҷалгоҳ табдил хоҳад ёфт. Ў чанд лагади обдор аз Алмос хӯрд ва базӯр сари по рост истода, рӯ ба гурез ниҳода, ба гӯши ҳамгурӯҳони худ расонда фарёд зад:

– Бас аст муқобилат кардан! Шабнам, Уқоб, Паланг, Баҳром, Шабоҳанг – ҳар кадоматон ба ҳар ҷое метавонед фирор кунед. Оре, мо мегурезем, вале таслим наем!

Ҳарчанд бо ранҷу шиканҷаҳои фаровон ба чор тараф парешон шуда, роҳи гурез пеш гирифтанд, дигар кор аз кор гузашта буд. Дастаи боирода ва қавии Алмос аз ҳар тараф ба дунболи онҳо уфтода, ҳамаро дар муҳосира ба танг овард. Алмос ба бӯзинаҳои дастёр дастур дод:

– Зуд бошед, ба гардани ҳар як аспи осӣ қилода андозед!

Тахти ҳимояти аспони муҳофиз яке паси ҳам ҳамраҳони Шучоъ ба доми бӯзинаҳо гирифтोर шуданд. Асиршудагонро задаю кӯфта дар пайроҳаи канори чӯйи Ниҳондара ба ҷониби деҳа ронданд. Дар ин миён танҳо дастгир кардани чанд тан ёвари неруманди Шучоъ муш-кил гузашт. Уқоб, Паланг, Баҳром, Шабоҳанг то ҷое, ки тавонистанд, маҳмез зада, саркашиҳо карданд. Ҳатто ба фишору тааддиҳои аспони муҳофиз нигоҳ накарда, муяссар шуданд чанд бӯзинаи лигомбадастро зери лату кӯб бигиранд. Уқобу Паланг бебокони муҳосираи аспонро раҳна зада, то фарози харсангии дара фирор карданд.

– Давидани гӯсола то қаҳдон, Шучоъ! – пас аз дастгир кардани раҳбари исёнгарон бо мазох гуфт Алмос. – Ба гумоштаҳоят фармо беҳуда зӯр назананд, ин худсарияшон сарашонро меҳӯрад!

– Ҳамаамонро гирифтед, дуторо ба ихтиёри худ гузоред чӣ мешавад? Бигзоред, раванд!

– Мо ба рустодори аъзам вафодор ҳастем, хобатро ба об гӯй!

– Мегӯйӣ, вафодор?! Бо ин садоқат фардорӯз яке намонда ба гӯшдарозон ғулом хоҳед шуд!

Вале ин баҳсҳо бефоида буд. Дастаи тезгарди аспони муҳофиз аллақай Уқобу Палангро дунболгирӣ мекарданд. Онҳоро таъқибкунон то сари теппаи кӯҳӣ, ки теғаи шаҳу харсангӣ дошт, баромаданд. Аспони исёнгар бо чадал намехостанд аз муқобилат худдорӣ кунанд: гардан афрохта, беист линг бардошта, тоб хӯрдаву болову поён ҷаҳида, бо ҳамтоёни як сару гардан баландқомату муҳкамтан задухӯрд карданд. Вале мусаллам аст, ки зӯрманд ҳамеша бар камзӯр пирӯз ояд, дар набард раҳме ба душман нест! Аспони шердили ошӯбгар дар поёни қор уфтодаю лакот шуданд, ниҳоят бо «душманӣ»-и худ туъмаи ғазабӣ аспони муҳофиз гардиданд. Ҳангоми охири бор сар ба сар шудан, ҳар ду ба шикам лагадҳои обдор хӯрданд ва ба болои харсангҳои

пахну зумухти⁶¹ таско уфтода монданд. Ин сарозер шудан бар рӯи сангҳои пурчин буд, ки кавораи худро дошта натавониста, фелзанон то поин рафтанд ва ҳар ду пас аз ҷонканиҳои бемахсул ҷон ба Ҷонофарин таслим карданд...

Шуҷоъ роҳравон беист по ба замин мезад, саҳт афсус меҳӯрд, ки тираш хато рафт, сари чашма рафту об нахӯрда баргашт, исёнро бобарор сар карду баъдан фориғбол шуд. Ҷавонии ӯ худашу ҳамраҳонашро фанд дод, таҷруба ва чашмикордони Раҳши пирро нодида гирифт, муғамбирӣ ва ҳамзамон зиракии Гӯшдарозро пай набурд. То охири дами паноҳҷӯӣ дар Ниҳондара ба ҷонибдории Қозӣ Пайкондам умед мебаст, вале ҳоло донист, ки ҳама андешаҳои ворона будааст, он иттиҳоди аспони бовиқор дигар вучуд надорад!

Аз паси Шуҷоъ Баҳрому Шабоҳанг ва аз дунболи қофила низ боқимонда аспону бӯзинаҳои тарафдорашро кашола карда мебурданд. Ҳанӯз ҳеч кадоме дуруст дарк намекард, ки ба сараш ҷӣ рӯзҳои хоҳад омад, рустодор бо онҳо ҷӣ гуна бархӯрд хоҳад кард. Аз ҳама охир модии сархаму малӯл Шабнам бо дилтангӣ по чида роҳ мерафту бо садои кам зери лаб меҳонд:

*Дунё ба масал чу кӯзаи заррин аст,
Гаҳ об дар ӯ талху гаҳе ширин аст.
Ту фарра машав, ки умри ман чандин аст,
К-ин асби амал мудом зери зин аст.*⁶²

* * *

Он рӯз ҳавои Аспобод тираю гирифта буд. Суханони рустодор гӯё хадангҳои партобшуда аз камонҳои буданд, ки мустақим парида ба қалби чандин сокини деҳа мехалиданд. Ҳукми содиркардаи сарвар хонаводаҳои аспони ошӯбгарро бо матои ғам пӯшонд, онҳоро яксара ба чоҳи яъсу ноумедӣ афканд. Рустодори пир ин бор

⁶¹ Зумухт – нософ, дурушт, шахшӯл

⁶² Ин рубой аз Абӯсаид Абулхайр аст

ҳукмномаашро худаи бо забони худ эълон кард, ҳатто нагузошт Қозӣ Пайкондам ба ӯ мадад расонад. Дар тӯли ҳаёти сисолаи хеш бори аввал ба ҳамватанонаш ҷазои саҳт меод, чӣ ҷазое – ҳукми қатл! Шучоъ ва ҳамраҳони ӯ ба гӯшаи ҳаёл наоварда буданд, ки то ин ҳад Раҳш хашмгин шуда, пӯстани худро чаппа пӯшидааст. Ҳатто ба ин фикр омаданд, ки сарварашон маст аст, аз ниҳояти беҳудӣ чунин дастур медиҳад. Шабнам дар паҳлуи Шучоъ меларзид, сарзанишу алфози хушунатдору таҳқиromeзи рустодорро шунида, ханӯз ба хашми ӯ бовар накарда, бо овози кам гуфт: «Раҳши бузургворро гӯшдарозон чоду кардаанд»...

Дар фарози Аспобод осмони обиро ҳар қадар пардаи ғафси абрҳои сиёҳ фаро мегирифт, ҳамон қадр дили ҳар як аспу бӯзинаи гуноҳкор олудаи гарди ғам мешуд, вале дар нишастгоҳи рустодор ҷумла харони гирдоманда хурсанду шод менамуданд. Аз суратҳои хушки ба боло кашида, даҳони боз ва биниҳои лӯламонандашон маълум буд, ки ҳама хушҳоланд, омодаанд бо як ишораи ҳаводорони худ дастҳоро монда бо по кафкӯби кунанд. Бо шунидани суханҳои гарми рустодор дар ҳаққи харон, бо эҳсос кардани ҷонибдории шадиди сарварони русто аз чашмонашон шарораи хушнудӣ ламъа мезад, наметавонишанд хурсандиашонро пинҳон кунанд, аз канори лабҳои дӯлмонандашон оби даҳон мешорид, беирода гардану дасту поҳояшон чун шоҳаҳои бед зуд-зуд ба ҷунбиш меомад. Бо дидани ин шодмони гӯшдарозон, Шучоъ то охири қувват дандон мефишурд, наздик буд қалбаш аз хонааш берун занад, чашмонашро пӯшида, бо тамоми ҷон аз Парвардигор илтиҷо мекард: «Худоё, ҷонамро бигир!», дар сурате ки медонист, бе он ҳам сарвари аъзам ҷони ваю шариконашро ба фано меод.

Дар ин лаҳза Раҳш аз ниҳояти ғазаб ҳолати ғайримуқаррарӣ дошт: ба рӯи сапедии чашмонаш ҳубобчаҳои сурхранг дамида, пӯзаи лоғари баландаш кам-кам меларзид, ноором поҳи пешашро иваз карда

ба чапу рост қадам мезад. Бо ин ҳол маътал нашуда, бо садои шунаво дастур дод:

– Дар оини мо одатҳое чун зулму зӯроварӣ вучуд надорад! Ҳар як аспи ёғиро ишкел бибандед ва бибаред ба вартаи Пашкан! Аз он чо ба зер афканед, то миёнаш бишканаду чисму ҷонаш дар ҷаҳон намонад. Алмос! Ҳама ҳамдастонатро бо худ бигир ва ин амри маро бе камукошт анҷом бидеҳ! Тамоми бӯзинаҳоеро, ки барояшон дастёрӣ кардаанд, ба сиёҳчол андозед! Пас аз як моҳ агар зинда бимонанд берун оваред, агар на – тақдирашон.

– Хуб, рустодори аъзам! – бо тасдиқ сар афшонд Алмоси болобаланд, – Дар байнашон чанд улоғ ҳам ҳастанд, бо онҳо чӣ кор кунем?

Рахш дастур дод:

– Харҳои дурӯяро ба Гӯшдароз супоред, ӯ худаш маъмур аст. Ҳар чӣ дилаш хоҳад, ҳамонро кунад!

Сарвари харон бо виқор сар ба боло ёзонда, бо оҳанги тасдиқ гуфт:

– Ба чашм, устод, таъзири ин ночинсҳоро худам медиҳам!

Рахш дар хотима афзуд:

– Қозӣ Пайкондам! Ҳар лаҳза ғанимат аст, ҳамаро ба сохтусоз бубар! Намон, ки кори пулсозӣ фалаҷ шавад, ҳама бичаспед ба коратон!

Қозӣ сар афшонда суҳанҳои рустодорро ҷонибдорӣ кард, тамоми аспону харон ба ҷунбиш даромаданд, яке паси дигар бо роҳи асосии рафтуомад ба поён сарнишеб шуданд. Алмосу ёваронаш бошанд, дарҳол ба қилодаю завлона задани аспону бӯзинаҳои саркаш пардохтанд. Шучоъ наметавонист коре кунад, азбаски ду пойи пешашро баста буданд, ҷаҳида-ҷаҳида ба роҳравӣ даромад. Дар назди ёрони худ хичолат мекашид, сар набардошта, саъй мекард чашмони аз қаҳру ғазабу алам қирмизу пуробшудаашро нишон надиҳад. Дигар аспони асиршуда низ ҳоли вайро доштанд, аз пайи аспони муҳофиз бо азоб қадам ниҳода роҳ мерафтанд. Дастӣ-

кам сӣ сар аспи ёғӣ дастгир ва маҳқум ба қатл шуда буданд.

Дар роҳ ки мерафтанд, аз гузари Ҷурда гузашта Алмос дастаи асиршудагонро ба ду қисм ҷудо кард. Тамоми бӯзинаҳои осиро ба Наҳангу Наванд супорид ва гуфт:

– Мо аз ин ҷо ба самти рост мегардем, меравем ба зови Пашкан. Ҷазои инҳо бошад, сиёҳчол аст, шумо рост ба гузари Тавсан меравед. Наҳанг, яке намонда ҳамаро зиндонбанд кунед, то ки садояшон дарнаояд!

– Амри шумо вочиб аст, сарвар! – сар афшонда ҷавоб дод Наҳанг. – Аз мо хавотир нагиред, ҷойи ин саркашон сиёҳчол аст! То бегоҳ ба Симгун бармегардем...

– Бале, бегоҳӣ дар назди Раҳши бузургвор ҷамъ мешавем, – сухани Наҳангро аз даҳонаш гирифта афзуд Алмос, – пеш аз баргаштан ба зиндонбонҳо таъйин кунед, ки ҳеч гуна муруввате ба бӯзинаҳо накунад. Ман медонам, ин зот хеле мормулақанд, шояд аз ин сӯву аз он сӯ бародаронашон ба имдод шитобанд, аммо ҳеч ҷонваре набояд ба гуноҳкорон наздик шавад. Таъкид кун, ки мо ҳар рӯз омада меистем, агар нобакорие рух диҳад, зиндонбонҳо бо сарашон ҷавоб медиханд!

– Ба чашм!

Алмос бо дастааш ба самти рост печид. Онҳо ба ҷониби дараи Пашкан, ки дар он ҷо кӯҳи баланде низ ба шакли партгоҳ ҳамин гуна номида мешуд, роҳ пеш гирифтанд. Партгоҳи Пашкан аз пеш синаи харсангии соф тарошхӯрдае дошт ва аз қадим аҷалгоҳи саркашу исёнгару бадкорони ашаддӣ буд. Вале то ин дам ҳеч як сокини Аспобод нашунидааст, ки як даста гуноҳкорро аз болои он варта ба зер партофта бошанд. Албатта нақлҳое гӯш ба гӯш расида буд: замоне як сар аспу бӯзинаро аз он ба поин кардаанд, чаро ки онҳо хостаанд рустодорро бо атолаи захрдор бидушанд; аспу бадзотеро ба ин ҷазо маҳқум кардаанд, зеро ӯ ба номуси як модииёни бокираи хушгил аз хонаводаи рустодор расида будааст... Ҳукми имрӯз бошад, дар таърихномаи Аспобод бо хат-

ти дурушт навишта хоҳад шуд. Ба гуноҳи азият додан ба харони борбардор парт кардани сӣ аспи худогоҳу хушёр аз Пашкан! Ин аст адолат, ин аст баробарӣ дар байни сутурон! Адолате, ки дар оини Рахш сабт шудааст – ҷазодиҳии бамавқеи осие́ну исёнгарон! Барои рустодор на чинсе муҳим буд, на бародарии чандинсола, ҳатто на тахмин задани фардо, ки чӣ иснодери ба бор хоҳад овард... Имрӯзҳо танҳо бо ишқи Чаманзор мезист, ба хотири фатҳи он гӯшаи биҳиштӣ дар симои харон начоткорони худро мездид, бо ҳар қимате шуда мехост тарҳи андешидаашро ба сомон расонад...

Расидан то фарози Пашкан осон нагузашт. На танҳо аспони ишкелбанд, ҳатто худӣ Алмосу ҳамраҳонаш низ бениҳоят хастаю монда шуданд. Вақте ки Алмос пеш-пеш омада дар сари партгоҳ қарор гирифт, думи дасташ низ як-як расида омаданд. Ҳаво тира буд, осмон намехост кафани абрии сиёҳгуни худро аз тан бадар кунад. Боди шадид мевазид, бар замми ҳуштаки бод садои гӯшгири мурғони ваҳшӣ дараи Пашканро ноором месохт. Маълум буд, ки сӯрохиҳои партгоҳ нишемангоҳи он мурғони ваҳшӣ аст. Бо ин ки як тӯда ҷонвари бегона ба сари манзилашон по мегузоштанд, онҳо парида парешон намешуданд, бо чуғур-чуғури бештар гӯшҳоро кар мекарданд.

Алмос бераҳмтарин аспӣ Аспобод буд ва содиқтарин навқари Рахш. Барояш ҷуз ҳарфу дастурҳои рустодор дигар сухане гузар намекард. Билхосса, ҳангоми ҷазо додан пӯсти воқеии ҷобирро ба тан мепӯшид. Ба маҳзи расидан ба иртифои партгоҳ низ амр кард, ки ҳама пушти ҳам саф бикашанд. Ба ёвари ҳамешагиаш Борон, ки вай бо ҷаҳор нафар бӯзинаи дигар омодаи иҷрои фармон меистоданд, амр кард:

– Бино ба дастури рустодори бузург ин аспон маҳкум ба марг шуданд! Ин супоришро ба ҷо оваред, ҳар якеро бо навбат аз зови Пашкан парт намоед!

Борон бо ишораи тасдиқ, дарҳол ба иҷрои амр гузашт.

Бо ҳидояти ӯ дуто бӯзинаи қавибозу нахуст Шучоъи ишкелбандро тела дода ба сари кӯҳи аҷал оварданд. Шучоъ ҳарчанд аз дасти азияти роҳ тез-тез нафас мегирифт, дар сари вартаи харсангӣ нафаси амиқ кашиду худро ором кард, беихтиёр ба поин чашм дӯхт: чаҳаннами бетаҳ, охири партгоҳ нопајдо буд! Бе ин ки ба вучудааш тарс роҳ ёбад, бо виқор сар боло кард ва ба Алмос рӯ оварда гуфт:

– Шумо як гала аспи ношуд ба зоти шарифи мо иснод овардед! Дар ҳеч замоне аспони худогоҳ дар назди гӯшдарозони касиф мулзам нашудаанд! Ин разолат ва пастии шумо руҳи ҳафт пушт аҷдоди баномуси моро ба ларза овард, то ҳафт пушти дигар низ авлоди мо шуморо таъна хоҳад кард. Марг ба Раҳши кӯр, ки бешак мағзи хар хӯрдааст, марг ба фармонбарони ғуломаш!

Алмос асабонӣ шуд, чун тоқати шунидани накӯҳиширо надошт, бо шаст тохту лагади муҳкам ба паҳлуи Шучоъ фуруовард. Аспи мағрур, ки дар канори варта меистод, бо хӯрдани зарбаи сахт таодудро гум кард, поҳои пешаш аз рӯйи гиёҳони хушку хоки нарм лағжида рафт. Ба маҳзи ин ки бӯзинаи масъул лигомашро аз даст раҳо кард, ҷуссаи сангинаш дар ҳаво муаллақ ва дар як чашмпӯшӣ аз назарҳо нопадид гардид. Чанде садоҳои қарсқурс шикастани шоҳаю навдаҳои аз баданаи партгоҳ ҷавоназада ва пас аз муддате овози гӯшхароши гумбурросие ба осмон печида баромад. Аз пайи ин садои даҳшатзо муҳити партгоҳро гарду ғубор ва ғалоғулаи саҳти мурғони ваҳшӣ фаро гирифт. Чун ҳама мурғон аз бонги изтиробангези ногаҳонӣ лонаҳои худро тарк мекарданд, дар як замони кӯтоҳ ба шакли чодари сипсиёҳи ғализе даромада фазои партгоҳро пӯшониданд.

Алмоси сарвар чанд қадам дуртар рафта баргашт ва дубора амр кард:

– Як-як ҳамаро бияфканед ба зер!

Ин дафъа овозаш меларзид, аз ниҳояти ғазаб чашмонаш гӯё аз косахонаи худ мебаромаданд, лаби болоиаш ба тарафи бинӣ кашида шуда, сӯроҳиҳои биниаш калон-

тар менамуданд. Ду нафар бӯзинаи навбатдор якбора аз ҳолати карахтӣ, ки бо нобуд гардидани Шучоъ дар худ доштанд, ҳушёр шуда, аспи навбатӣ – Шабнамро ба пеш кашиданд ва ҳамзамон аз ду ҷониб ба кафали асп тозиёна заданд. Шабнам бо тамоми неру ду пойи пешашро дар сари варта тиргак карда, ба ҷониби Алмос гардан тофт ва ба сони ҳамон далерие, ки Шучоъи ҷонбохта аз худ нишон дода буд, бо овози баланд ин байтро гуфт:

*Баргард, ки ҷойи харгарӣ нест,
Хар лоиқи сабзапарварӣ нест!*

Алмос дигар намехост ҳарферо бишнавад, бо садои баландтар дод зад:

– Бизанед ин байтали носипосро, гум кунед аз назарам!
Шабнам кам наовард, боз ҳам бо илҳом байти дигаре суруд:

*Ту, эй зодаи хар, ту – эй харпараст!
Ту номе ба неку наёрӣ ба даст!*

Бӯзинаҳо дигар нагузоштанд вай забондарозӣ кунад, аз ду ҷониб пушти ҳам тозиёна зада, ба иттифоқи якдигар, зарбаҳои сахт дода, ўро ба партгоҳ раҳо карданд. Шабнам низ ба мисли Шучоъ дар ҳаво муаллақ шуд ва кавораи сангинаш ба тани харсангу шохаҳо бархўрда, садоҳои нобаҳангоми ҷонсўз ҷо гузошта, сарозер ба таҳи ҷаҳаннам нопадид шуда рафт. Дубора аз атрофу фарози вартаи кўҳ чуғур-пуғури бепоёни мурғони ваҳшӣ ба фазо пахш гардид.

Дар қатлгоҳи Пашкан, дар зери ҳавои тираи дилгир бино ба амру дастурҳои омирони Алмоси ҷаллод қатлу куштори аспони саркаш идома ёфт. Бо дасти бӯзинаҳои фармонбар Баҳрому Шабоҳанг ва тамоми аспони гунаҳкори дигар паси ҳам аз сари аҷалгоҳ ба зери он парт шуданд. Ҳамин ки ҷазодиҳӣ ба поён расид, табиат билкул ранги дигар гирифт: қалби абрҳои сиёҳи осмон таракида рафт; садои гулдурросии раъд гўшҳоро кар ва аз ҷаҳор канори осмон оташакзаниҳои номурақтаб чашмҳоро хира намуд; аз паси доду бедоди фалак борони шадиде ба рехтан сар кард...

* * *

Поиз гузашт.

Зимистон ҳам бо ҳавои сарду чомаи сапеди худ то мавсими баъдӣ дунёро тарк кард.

Баҳор омад. Табиат рӯ шуст, шуруъ ба нуму ва навхезӣ намуд. Гоҳе нам-нами борон, гоҳе хандаи Хуршед ва аҳёнан рангинкамони нозанин ба меҳмонии Замин мерасид. Боғоту чаманзору доманаҳои кӯҳии Аспобод ба ҳаёти тоза даст медоданд. Хурӯши рӯди Зарнисор ва рӯди хурдаки Хурӯшон бештар, оҳангашон баландтар ба гӯшҳо менишаст.

Аспобод бо табиати нозанини худ рӯнамоӣ мекард, аммо то ҷое, ки мебоист, шукуҳу шаафи пештараашро надошт. Ҳарчанд рустодор ҳамон Рахши бузургвор буд, дӯстони қарину муҳофизонаш низ дар канораш сайр мекарданд, Қозӣ Пайкондам дар ҳамон мақоми худ амру дастурҳо меод, вале...

Акнун ҳусни аслии Аспобод ба маротиб коҳида ба назар мерасад. Аз тамоми гӯшаю канори он ба ҷойи шиҳаҳои гуворои аспони озод садоҳои гӯшхароши ар-ару ҳангоси номавзуни гӯшдарозони ба мақоми мизбонӣ расида шунида мешавад. Дар тамоми арзу тӯли деҳа – аз гузари Бодпой гирифта то гузари байникӯҳии Симгун – харон нишеман гузидаанд, дар хархонаҳои хос будубош мекунанд ва сари ҳар қадам, дар ҳама ҷо бӯзинаҳои хидматкор ба обу ҷаву алуфашон мерасанд.

Гӯшдароз акнун ҷонишини Рахш аст, сарвари ҷамоатҳои тозатаъсиси улоғон. Барои ӯ низ тавилаи алоҳида бо ҳама шароит дар Симгун сохтаанд, се бӯзинаи қавӣ шабу рӯз камарбаста сархаму даст ба пеш дар хидмати ӯянд. Бо вучуди пирӣ хеле сари ҳол ва тавонманд менамояд, ҳатто як модахари ҷавонро ба исми Сапедсар, ки дар байни ҳамсолони худ аз ҳама баландқомату хубсурату хушнигоҳе буд, ба ҳамсарӣ гирифт. Намегузошт вай аз канораш дур равад.

Рахши бузургвор бо мурури замон дигар ҳавсалаи

амру фармоиш доданро надошт. Ҳамин ки дар гузари Чаманзор тамоми имконоти зиндагӣ ва истироҳату фароғат фароҳам омад, азм кард ба он ҷо кӯчида гузарад. Гӯшдароз аз фурсат истифода бурда, ҳама гуна данояту тамаллуқеро, ки мебоист барояш анҷом дод. Ёро бовар кунонд, ки аз Аспобод аслан нигарон набошад, метавонад дар фароғатгоҳи дӯстдоштаи худ, ки бо ҳазор ранҷ ба умеди фардояш бунёд карда буд – дар боғоти биҳиштии Чаманзор будо бош намояд.

– Дар кори хайр ҳоҷати ҳеч истихора нест! – бо чоплусии ба худ хос арз кард Гӯшдароз. – Шумо шоҳи аъзами моед, акнун фурсат расидааст, ки комилан беғам бошед аз хушиҳои зиндагӣ фаровон баҳра баред.

Бо ин «ғамхорӣ» Гӯшдароз кори имрӯзро ба фардо нагузошта, харону аспони наздикро ба даври худ хонд ва онҳоро дар ду саф ораста, барои гуселондани рустодори бузург иқдом намуд. Рахшро то қасри бошукӯҳаш, ки дар дили Чаманзор, дар миёни дарахтони ранг ба ранг сохта шуда буд, бо шукӯҳу тантана ҳамроҳӣ карданд. Дар канори сарвар муҳофизии ҷонсупори ӯ Алмос ва ду сар аспии даванду қавӣ Наҳангу Наванд низ буданд...

Пас аз рафтани Рахши бузургвор ба макони нав, Гӯшдароз ба Аспобод дасти дароз пайдо кард. Билофосила дар ҳар як гузари русто аз шогирдони содиқӣ худ раҳбару сарвар гузошт. Дар воқеъ, «сари хар будан беҳтар аз думи асп будан аст», ӯ бениҳоят шоду мамнун буд, ҳеч бовараш намеомад, ки орзуҳои қаъри дилаш ба ин осонӣ рӯйи об меояд. Дар ҳоле, ки ҳамон нахустин шаби ҷудой аз Рахш беғаму болидахотир бо Сапедсар ҳол мекард, ҷаҳонро ба навъи дигар дид ва бо фориғболии гӯшношунид саре ба осмон ёзонда, аз таҳи дил ҳангосе тӯлонӣ зад. Чунон баланд овоз дод, ки ангор садояш аз гузари Симгун то пайроҳаҳои Бодпой «танин» андохт...

Дар авҷи баҳор, яке аз рӯзҳое, ки пас аз гарду хоки ғализи вазида аз ҷониби дашт рустои Аспобод ғуборолуд

буду то теғаҳои кӯҳӣ осмон ба назар намерасид, Қозӣ Пайкондам ғарқи хаёлу андеша, бо ҳоли пакар аз тавилаи худ берун омад. Пас аз шамоли сиёҳ гӯё омадани боронеро ҳис мекард, ки бо чашмони нимабоз нигоҳе ба самои тира афканд, норизо аз вазъи табиат вазнин гардан афшонд. Имрӯз мехост ба Чаманзор гузарад, барои бозиди Рахш ва гирифтани дастурҳои нав. Бо дидани ҳоли гирифтаи ҳаво аз раъяш гашт, беихтиёр давр заду дубора ба самти тавилааш по бардошт. Ногаҳон дар ҳамин лаҳза аз шиҳаи гӯшхарошу изтиробангези Алмос сари ҷо мех шуд. Дубора ба пас нигоҳ карду аспӣ болобаландро дар ҳолати дав дид, ки бо суръати бод аз ҷониби пули Зарнисор чорхез зада меомад. Тааҷҷуб кард, бо мушоҳидаи авзои нигаронии аспӣ даванд, бо ҳайрат то омаданаш мунтазир монд. Муҳофизи рустодор ба маҳзи расидан ба қозӣ, аз нав шиҳаи гӯшгире сар дода, бо овози баланди ачин ба андуҳу яъс гуфт:

– Бародар, кулфат ба сарамон омад! Кулфати гарон!

Қозӣ Пайкондам бештар дар ҳайрат монд. Ханӯз аз ғояти тааҷҷуб чизе нагуфта, Алмос афзуд:

– Мо аз рустодор ҷудо шудем! Рахши бузургвор саҳарии барвақт ҷон ба Ҷаббор таслим кард!

Бо шунидани ин хабари бемаврид сартопо вучуди Пайкондамо раъшаи сарде фаро гирифт. Поҳояш суст шуданд, қалбаш сӯхт, ҳар чӣ ба назараш менамуд, ғибир-ғибир ба торикӣ гаравид. Чунин пиндошт, ки гичу гаранг ба ҷоҳе торикӣ бетаҳ сарозер меуфтад. Кавораи бузургаш калавид, вале аз по дарнарафта Алмос ба ёрӣ шитофт.

– Магар мумкин аст рустодор бимирад? Ту дурӯғ мегӯӣ...

– Бо ин ҳарфҳо шӯҳӣ намекунам, қозӣ, худро ба даст гиред!

– Э вой, дидор ба қиёмат монд... Наход ки дигар намебинам ёро?!

– Ҳамин тавр шуд... – Алмос лаҳзае хомӯш истод, яъсу

навмеди Қозӣ Пайкондамро дида, аз нав даргузашти рустодори аъзамро дар зеҳни худ хонд ва ӯ низ бо оҳанги маънос гуфт: – Ба гӯру чӯбашон худ сару сарвар шавед, қозӣ. Аз кучо шуруъ кунем, чӣ бояд кард...

Дар миён сукут нишаст. Қозӣ Пайкондам, дар ҳоле ки ба ду ҷониб беист сар мечунбонд, се-чор бор то назди дари тавила рафту баргашт. Дар ин ҳангом табиат низ ба шӯр омад: боди сарде ба вазидан сар кард; лобалои амвоҷи гузаро намии борон ба машом зад; ба ҷойи Хуршед торикии номаънусе дар атроф лашкар кашид. Ниҳоят, гӯё ғуке гулу медарронад, Пайкондам бо садои хашии шихаи дардолуд кашид ва амр кард:

– Алмос, мустақим ба назди Гӯшдароз рав! Аз ӯ хоҳиш кун, ки ҳама омодагиро барои дафни рустодор раҳбарӣ кунад, ба бӯзинаҳои зердасташ фармояд, ки хурду калони гузарҳои деҳаро ба назди пули Зарнисор фаро хонад, то ки тобутро даст ба даст то мазористон расонем. Гӯри калоне дар пешғаҳи қабристон бикананд... Ҳа, фаромӯш нашавад, ба гардани ҳар як ҷонвари деҳа порчаи сиёҳ баста бароянд. Зуд бош, мо бояд сарвари худро муносибу сазовор гӯручӯб кунем.

Алмос ҳарфе назада, бо гарданафшонии баланде ба самти боло чорхез зад. Қозӣ Пайкондам низ бо дав ба ҷониби Чаманзор шитофт.

Гӯшдароз ҳарчи маҳорати раҳбарӣ созмондеҳӣ дошт, дар рӯзи дафни Раҳши бузургвор нишон дод. Хурду калони русто, ҳатто ошноёну ҳамтабақони сарвари марҳумро аз деҳаҳои дигар ба таъзия фаро хонд. Ҳангоми гӯручӯб дар сари гӯри Раҳш бо дилтангӣ ин қадар суханҳои ғуссабор гуфт, ки ҳама ба гиря омаданд. Бо оҳанги ғамину андуҳгин аз доду дасткушодиҳои сарвар, аз дилнармиву муҳаббатҳои бепоёни вай ёдовар шуд. Раҳши бузургворро ҳамчун сарвару шоҳи ҷонварони рӯи олам таъриф кард. Дар охир бо овози баланд изҳор дошт, ки қабри ин шоҳи бузург то абад чун оромгоҳи зиёратӣ, ба унвони як қадамгоҳи муқаддас

боқӣ хоҳад монд, мо – чи аспу чи хар, чи қотиру чи астар
– ҳама ёди неки ўро гиromӣ хоҳем дошт...

* * *

Офтоб аз пешонӣ мезад. Аммо на гармии Хуршед,
Қозӣ Пайкондамро беғамия худбохтагии Шабдез доғ
карда буд.

Вақте ки гумоштаҳои Гӯшдароз дар канори ў тамоми
аспони муҳофизи Раҳши раҳматиро аз Чаманзор берун
ронданд, ҷаҳон дар назараш ворона намуд, аз паёвар-
ди сарнавишт саҳт ба риққат омад. Барои наҷот танҳо
ба Шабдез умед баст, ки замоне аз ёварони муътамаду
ҷоннисори рустодор буд. Вале ин ҷо, ба гузари Якрон
омаду рафику ҳамрози пешинаашро дар олами дигар
дид. Ў дар дами дар менишасту Пашминаи пир бо карру
фар дар пешғахи тавила. Гирду бараш пур аз хару курра
буд, ки ар-урқунону ғелзанон шодиву нишоти бепоён
доштанд, вале ҳар аспе дар атроф менамуд, гирифтори
шӯғлу коре!

– Шабдез, ин чӣ ҳол аст? Мо дигар салтанате на-
до-рем?

– Аз кадом салтанат мегӯӣ? – гуфт аспи пир базӯр
чашмонашро кушода. – Фукатро поён гиру бо роҳат рав,
ту дигар ба ҳеч ҷонваре қозӣ нестӣ.

– Ин ҳама тою асп дар гирду барат ҳаст, агар ҷамъ ша-
ванд кӯхро талқон мекунанд!

Шабдез гӯшаи лабашро ёзонида писханде зад ва аз
ҳоли низораш эътироф кард:

– Инҳоро, ки мебинӣ, ҳама саросар хартабиат шуда-
анд. Агар як зарра ҳарфи бечо занӣ поӣ қач гузорӣ,
аввал ҳаминҳо аз гулуят мегиранд. То ҳадде ҷонбозу
мадҷони Пашминаю ҳаводоронаш ҳастанд, ки дигар асп
будани худро аз ёд бурдаанд. Ба ҳурмати рӯзҳои гузашта
туро фош намекунам, худро нанамуда, ҳарчи зуд аз ин
ҷо радди поятро бикан!

Қозӣ Пайкондам навмеду дилшикаста аз назди ош-

нои дерин бадар рафт. Дар ин ҳангом астаре бо ранги сиёҳ-сапед, ки як даст мӯйи кокулшакл ба пешониаш мефуромад ва дар чор зонуюш низ аз ин қабзамӯҳои кокули рӯйида буд, аз сахни тавила бо дав ба тарафи дар омад. Омаду ду линги кӯтоҳи худро бар китфони Шабдез гузошт ва чокаи фисолудастро ба сару гардани вай молидан гирифт. Қозиро ғашаш омад, суоломез ба Шабдез нигарист. Аспи пир бо ҳамон шумханди зӯракии худ гуфт:

– Ин ҳосили ишқи ману Пашмина аст, номаш Дунё.

– Худо умрастро диҳад, мебинам, ки дунёро ба Дунёҳо бахшидаи...

Шабдез дигар ҳарфе назад, кумур-кумур ба хоидани хасу хасрӯбаҳои дар наздаш афканда машғул шуд. «Гар набудӣ чӯби тар, фармон набурдӣ гову хар», қозӣ оҳи дарднок кашид. Чизе нагуфта ба самти гӯристон ба роҳ баромад, ки дар он ҷо Алмосу Шер ва Наҳангу Наванд мунтазираш буданд.

Ҷамоат бо адлу дод зинда аст...

Нагузореда касе бар касе зулм кунад...

Ба қадри заҳматҳои худ расед, кори некро арҷ намоед...

Ҳанӯз ба хамгашти гӯристон нарасида, хаёлангезиҳои Қозӣ Пайкондамо ро садои берабти помониҳои бӯзинае, ки бо шаст ба сӯяш давида меомад, парешон кард. Вайро шинохт – ҳамон Борони вафодор, ки тамоми умр лаёқату неруи бесобиқаи хешро ба аспони сарвар бахшида буд.

– Қозӣ, баргард!! – ваҳшатзада садо дардод ӯ. – Баргард, мегурезем аз ин ҷо!

Ҳуш аз сари Қозӣ Пайкондам парид. Сари ҷо чун асо рост истода, беирода пурсид:

– Чӣ хабар, чаро мегурезем?

Аз ниҳояти ваҳшатзадагӣ чашмони Борон сурх шуда, пӯсти рӯйи лоғару устухониаш кабудранг ба назар меофт. Бо миёни хам, баланд-баланд қадам партофта ба Пайкондам расиду бо зарб китф ба сурини вай зад ва такрор кард:

– Гард ба қафо, қозӣ, ҷойи пурсучӯ нест! – ҳарчи неруе дошт ба поҳояш дод ва бо шитоби бештар ба дав гузашт.
– Як лаҳза бимонем, сарамон зери табар хоҳад рафт!

Бо он ҳама ҷасорату бузургии каворааш Қозӣ Пайкндам дар худ ларзид, вазъиятро тангу бепаноҳ дида ба пас гашт ва ночор аз қафои Борон ба фирор нишаст. Пасу пеш киштзорҳои гузари Якронро бурида гузаштанд ва ба самти доманакӯҳҳои Ниҳондара сар гирифтанд. То замоне, ки ба пояи қуллаи баланди Ниҳондара нарасиданд, Борон аз давидан наистод. Қозӣ дар тӯли умраш ин қадар ба дав наомада буд, аз пайи nobасомониҳои ахир хатари сахтеро дар камин ҳис кард ва ӯ низ бо ҳарчи неру дар бадан дошт, аз пушти бӯзина канда нашуда, то кунчи дара наистода давид. Ниҳоят, дар сояи тути ҳазорсола ва чашмаи калони пешгоҳи кӯҳ худро аз ҳама хавфу хатар эмин дида, аз тохтан бозистоданд. Борон тез-тез нафаскашон, бо банди дастони сермӯйи худ сару гардан, зери каш ва синаҳояшро аз арақ пок кард. Нигоҳе дурудароз ба роҳи омадашон афканда, ба Қозӣ Пайкндам, ки дар ҷойи худ давр зада истода, бечунучаро, мунтазири шарҳи ӯ буд, гуфт:

– Шумо чӣ қадр аспони содаю зудбовар ҳастед, қозӣ! Гумон мекардед пас аз сари рустодор ҳама дову дастгаҳ ба дастатон мегузарад? Бубин, ин харони муғамбир то чӣ ҳад хушёру дастбакор будаанд! Ҳатто як рӯз нагузоштанд ба маснади рустодорӣ наздик шавед!

– Ҳама ҷо ором буд, ин ҳама бедодгарӣ чӣ хел рух дод?

– Гӯшдароз аз замони кӯч додани Рахш ба Чаманзор, барномаҳои худро чида мондааст. Ба маҳзи даргузашти ӯ дасту остин барзада «лашкар»-ашро ба роҳ андохт! Аввалин коре, ки кард, аспони муҳофизро дар назди гӯристон асир гирифт, чаро ки медонист ғайр аз онҳо ҷонваре наметавонад ба ӯ муҳолифат кунад. Баробари қилода задан ба гардану поҳояшон ба гумоштаҳояш амр кард, ки туро низ ба асорат гиранд. Ман ҳамаро медида-

му коре аз дастам намеомад, аммо бо шунидани дастури ахир бедасту по ба сӯят шитофтам...

Қозӣ ба маънии афсусу надомат сар такон дода, алам-омез гуфт:

– Ман мадҷони туам, Борон... Ҳеч боварам намеояд, наҳод ки Аспобод аз мо рафт?

– Дар ҳоли ҳозир ҳамин тавр аст, он рустои ободи мо акнун ба харистон бадал шуд... Шумо – аспони раҳбар бо дасткушодии худ ҳама чизро бохтед, дигар, то замоне, ки заминҳои бобоиро пас нагиред, дар ҳасрати он месӯзеду бо армони ҷонгир азобҳо хоҳед кашид.

Қозӣ Пайкондам бо чашмони баста шиҳаи дарднок кашид. Дар ҳоле, ки аз зери миҷгонҳои кӯтоҳи хокистариаш қатра-қатра ашк ҷорӣ мешуд, беирода по ба сӯйи рӯди морпечи зери чашма ниҳод. Пӯзаашро ба оби сард расонд, аммо як култ ҳам нахӯрда ба пас гашт. Бо дилтангӣ ба назди тут омад, сарашро ба пеш ёзонда ду-се бор ба танаи дарахт гардан зад. Ҷонаш ба дард омад магар, кавораашро ором ба пас кашиду ба Борон рӯ гардонд. Чанд муддат ба чашмони ҳамҷунин ғамноки бӯзина нигоҳ карда истод. Фурсати зиёде нагузашта ногаҳон қоматашро рост кард, гӯё ки иродаю матонати замони қозигиаш зинда мешуд, худро ба даст гирифт ва он ҷӣ аз зеҳнаш гузашт ба забон овард:

– Ман ин корро хоҳам кард! – чашмони ашколуди Пайкондам гӯё барқ мезад, Боронро ба шигифт оварда афзуд: – Ба пушти ағбаи Ниҳондара мегузарем, муваққатан дар он ҷо бошишгоҳ месозем. Оре, пас аз макон кардан, гоҳу бегоҳ ба Аспобод меравем, пинҳонӣ аспону бӯзинаҳои ба дил наздикро ба назди худ меоварем. Бо ҳам ватани нав месозем!

Борон ҷон гирифт, ба иродаи қозӣ қоил омада, изҳор кард:

– Офарин ба ту! Ман ҳам дар канорат ҳастам, ҳатман Аспободи нав месозем!

– Ҳатман!

* * *

Дунё ба умед.

Қозӣ Пайкондаму Борон то даҳ сол давутозҳо карданд, ошқору пинҳон чандин аспу бўзинаро ба манзили нави хеш оварданд, аммо...

Қариб ки ҳар рӯз ба сари қуллаи Ниҳондара баромада, аз дур ба Аспободи пешина назар меафканданд. Аз ниҳояти ночориву дасткӯтаҳӣ ва тарси ҷон чуръат намекарданд ҳаракате ба муқобили харон анҷом диҳанд. Бо ин заъфу нокомӣ армони шадиде дар қалби онҳо хона кард, ба диёри аҷдодӣ дида дӯхта-дида дӯхта, ба гирдоби ғам фуру рафта, ба якдигар дарди дил мекарданду бас...

Вақте ки дасту пойи қозӣ аз кор монд, ба поён расидани ҳаёташро дониста, Боронро ба назди худ хонд. Маъюсу дилозурда ба рафиқи бўзинааш фармуд:

– Дигар офтобе ба рӯямон нахоҳад хандид, дар зиллат мондем. Хатои мо бароямон гарон тамом шуд, хеле дар таассуфам, ки натавонистем дӯстро аз душман ҷудо кунем, лочарам ин армонро ба гӯр мебарем. Хоҳишан, овезае нависон бо ин мисраъҳо, ки барои авлоди оянда сабақ шавад:

*Душман агар дӯст шавад чанд бор,
Соҳиби ақлаш нашуморад ба дӯст.
Мор ҳамон асту ба сират, ки ҳаст,
В-ар чи ба сурат бадар ояд зи нӯст.⁶³
Рӯзу моҳҳои башумор гузашт...*

Қозӣ Пайкондаму Борон даргузаштанду аз миён сад баҳори дигар сипарӣ шуд, вале ҳанӯз ки ҳанӯз аҳвол – Аҳмади порина...

Акнун дастнишондаҳои Пайкондам низ диёри бобоиро, ки салтанаташ дар дасти харон аст, аз дуродур мебинанд, аммо коре аз дасташон намеояд. Бо ёди гузаштагони худбохта ва ба хотири заминҳои аз каф раҳида беохир ҳасрат меҳӯранду оби алам. Ин армони ҷонгудоз то кай азият мекунад ба ҷонзоте маълум нест...

⁶³ Ин қитъа аз Шайх Саъдӣ аст